

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Bernardini Scardaeonii Patauini Presbyteri de Castitate Libri Septem

Scardeone, Bernardino

Venetiis, 1542

Liber Quartvs.

urn:nbn:de:hbz:466:1-30433

LIBER QVARTVS
 BERNARDINI SCARDEONI
 PATAVINI DE CASTITA
 TE LIBER QVARTVS.
 DE MOLESTIIS CONIUGATORVM.
 EXORDIVM.

Ogitanti mihi hoc quarto uolumi
 ne de coniugatorum molestiis scri
 bere tantus, tamq̄ iustus grumna
 aceruus rep̄te sese ultro nobis ex
 plicādus obtulerat ut effari eas reli
 gio pene fuerit. Videbat enim mi
 hi omnem spem matrimoniorum
 uel sola hac relatione posse suby
 uertere. Cæterum quam uideam idē et̄a pluribus apud
 maiores nostros antea frequentius factitatum, nec pro
 pterea ad hunc diem de antiqua consuetudine quicquā
 immutatum fuisse: decreui & ipse eorum exemplo. fre
 tus, quū ad materiā huius op̄s maxime facere uideatur
 (utcuq̄ res accepta fuerit) aliquāto curiosius p̄quisitas
 cōiugatorū sollicitudines & tēdia recētere. Sed hoc abseq̄
 p̄fatione, q̄ mihi prius cōciliare plerosq̄, q̄ tantūmodo
 proli uacandū cēsent, facere ausus nō sum. Neq̄, n. fieri
 pōt dū matrimoniorū incōmoda & cœlibatus cōmo
 da recēsentur, quin fœcūditati nuptiarū aliqd̄ detractum
 esse uideatur. Quādoq̄dē sicut fœcūditas p̄priū est ma
 ptiarū, ita, & sterilitas p̄priū cœlibatus: res utiq̄ adeo di
 uersæ, atq̄ inter se ita pugnātes, ut laudari una nequeat,
 quin alteri fieri uideatur iniuria. Verum nō aliter melius
 mihi uisum est, posse fœlicitatē cœlibatus ostendere, &
 deterrere sacerdotes à desyderio nuptiarū q̄ eis nō licet,
 q̄ si simul ipsis molestias, atq̄ miserias cōnubiōrū. recen
 seā: ex quo facillime cognoscere pōsit p̄ cōparationem
 cōmodorū, & incōmodorū, q̄ pacifica, & tranquilla sit uita
 cōtinētū, & cōtra, q̄ turbida, atq̄ sollicita sit uita coniuga

R

toni, & q̄ lætissimo ipsi ocio, & illi q̄ turbulētissimo ne-
 gocio ætatē agāt. Amor nanq; & charitas uxoris, ac li-
 berorū & si laudabilis est maxime, immēsos tñ atq; infir-
 mitos pene dolores consuevit parētibus afferre, ut q̄ diu
 uiuāt aīo suspēso, & anxio semp̄ sint. Sed ne qñ id mihi Heb. 14
 dari fraudi merito à coq̄ possit, ego in primis asseuerās
 dico cū Apostolo honorabile cōnubiū, & torū imacu-
 latum, meque profiteor per hæc nullo pacto matrimo-
 nio uelle quicquam detrahere, quod iniquum, & her-
 reticum, atque damnabile esse certo scio, immo ut su-
 pra secundo libro manifestissime patet, uehementer
 damnamus, quicumque spretis legitimis nuptiis soluti,
 & liberi ab uxore scorta sectantur. Quæstio sanē nostra
 ea est, ut apte nosci pōt, in his, q̄ dicta sunt, ac deinceps
 dicētur, nō generatim, an scilicet uxor ducēda sit (q̄ for-
 te repræhēdi possit) sed priuatim, an sit uxor ducēda sa-
 cerdotibus. Et hæc est (ut dicitur) basis, & cardo rei. In
 hoc qdē si culpādu sum, nec sancti quoq; doctores, nec
 ipse qdē apostolus culpa uacārēt q̄ de hac eadē re diu
 antea, & copiose, & elegāter differuerūt, quos hoc loco
 subscriptores, atq; approbatores habemus. Addas se-
 niorū patrum decreta, q̄bus nitimur, & cū q̄bus ēt si errā-
 re (q̄ esse nō pōt) causas habet error honestas. Sunt, n.
 ferme innumerabiles de his rebus libri, neq; abdiiti, neq;
 obscuri. Quo circa nemo me iterū accuset: si tātōs uiros
 sequutus, dū sacris hoībus suadeo castitatē, uidear ex eo
 q̄q̄ de nuptiis detraxisse. Edico ego, & cū. D. Hierony-
 mo q̄ta possum uoce p̄clamo, audiētū oīum fidē im-
 ploras. Nō dāno ego nuptias, nō dāno cōiugliū. Volo 1. Cor. 8
 quoslibet aut pp̄ icōtinētæ piculū, aut ad plē suscitādā,
 aut ex leuissima quaq; causa ducere uxore, & oblectare
 sese nuptiis, si lubet. Non, n. copulam maritalē q̄si culpā
 dicimus i uniuersum esse uitādā oibus: sed q̄si sarcinā à
 clericis, & à spiritualibus hoībus declinandā, ut liberi, &
 tranquillū uacēt diuinis, & spiritui tota mēte deseruiāt: q̄les

DE MOLESTIIS CONIUGIV.

regrebat apostolus dicēs. Volo autē uos sine sollicitudine
 eē, q̄ sine uxores est sollicitus est q̄ dñi sunt q̄o placeat
 Deo. Qui uero cū uxore ē, sollicitus est q̄ sunt mūdi, &
 q̄o placeat uxori. Magnus ergo debetur honos coniugio, q̄
 Deus instituit, & benedixit pp̄ sobolē, at maior
 debetur cœlibatui, quo sese castrant homines pp̄ regnū
 cœlorum. Dicitur adhuc est fortasse quispiā. Nimirum
 accumulasti molestias cōiugiorum, nimium carnis uxo-
 res. Accumulaui fateor multas: & graues ærumnas con-
 iugatorum cœlibibus, q̄bus non cōueniunt nuptiæ: sed
 notas, uerasq; & quas inficari nemo possit, qui rei uxori-
 riæ expertus fuerit. At qui uero plures etiam & duriores
 scripsi esse fornicatorū molestias pro illis quibus, &
 continentiam, & matrimonium commendauit: ut utrun-
 bet eligant: quū nō dū uouerint castitatē quod iccirco fe-
 ci, ut tam coniugatos, quam solutos pariter à uitio for-
 nicationis abstraherem. Legant igitur (quum sic disparti-
 ri necesse sit) que superioribus libris scripsimus, tam cœ-
 libes, quàm coniugati si libet: sed quæ hic scribimus, le-
 gant tantummodo cœlibes. Primus ergo liber sacrarū
 uirginū sit, secundus uerò, tertius q̄rtus, & q̄ntus cœlibū,
 sextus autem coniugatorum, at residuū deinceps quod
 superest, esto præcipue sacerdotum & cœlibum. Suum
 itaque accipiat unusquisque sine quærela, & desinat ma-
 ledicere, ac benedictis detrahere. Sed iam diuina gratia
 freti de coniugatorum molestiis dicere incipiemus.

Oportere oī molestia, & solitudine q̄cunq; diuinis
 rebus operam dare constituit. Cap. I.

Restat quidem nobis deinceps pro uiribus expli-
 care, quid nam sit, quod tantopere religioso uiro
 expediat foeminarum consortia deuitare,
 atque ob id coniugiorum molestias hoc loco effusus
 recensere: quo planius intelligi possit q̄ malorū illadem
 circumferat consuetudo muliebris, & è diuerso quod
 cornu copiae tranquillitatis & pacis plenum afferat con-

tinentia cœlibatus. Quidnam quæso homini sacerdos
 ti, & uiro religioso uel iucundius, uel conducibilis esse
 potest (ut à commodis incipiamus, quàm esse ab omni
 molestia, ac sollicitudine liberum: atque uni tantum rei
 animum intendere, quomodo placere Deo possit, qui
 busque potissimum hostiis litare: quoque ritu creato
 rem suum unice colere: Quod quidem peculiare mu-
 nus est, ac proprium sacerdotis: quem decet, quâtes est
 totus, diuino esse cultui m̄cipatum. Neque enim aliud
 intēdēdum est ei, quem spiritus sanctus uocauit in sortem
 hæreditatis domini, & quem hoc in gradu collocauit, q̄
 ne quid de intentione mysteriorum Dei, & de opere spi-
 rituali, curis, aut profanæ cuiuspiam rei gratia detraha-
 tur. Nam quum, in cunctis rebus omnia rite, ac decen-
 ter fieri par sit in sacris uero etiam decētissime fieri oportet.
 Quare ea forte ratio fuit, quòd Pythagoras in suis
 symbolis legitur prohibuisse discipulos dū interessent
 sacris unguis sibi defecare. Quod est interpretatum, ni-
 hil decere leuiter, & ex icuria agere in sacris, quod sit à
 sacris alienum: & quod nos à nobis, uel mentem nostrā
 diuellat quoquomodo ab intentione sacrorum. Quo
 circa scriptum est. Nemo militās Deo implicet se nego-
 ciis sæcularibus. Si enim miles sæculi implicari aliis im-
 pedimentis non debet, quanto magis miles Christi: &
 si bellatores mundi, quanto magis præcipui adoratores
 Dei: & expugnatores diaboli. Inter omnia autem ne-
 gicia, & curas sæculi, nihil arbitror neque grauius, neq̄
 molestius esse, neque quod magis distineat, atque occu-
 pet hominem, quàm uita libidinibus dedita. Vbi enim
 eiusmodi cura semel mentem comprehenderit, statim à
 contemplatione cœlestium ad terrena, atque profana
 conuertit, ut iam nihil ferè possit aliud cogitare, quàm
 sæcularia quibus premitur, & uoluptates, quibus affici-
 tur. Etenim iuxta illud celebratissimū Platonis elogiū,
 nihil æque humanum animum impedit à diuinitatis in-

2. Tim. 2

habebunt huiusmodi. Quid autē hic aliud, tribulationes
carnis sunt, q̄ liberi, & uxores curaq; familiaris, atq; mo-
lestiæ & solitudines id genus milles q̄ parentes, coniuga-
tosq; nunq̄ derelinquunt. Vnde apud comicū legimus,
uere, & ex omnium cōsensu dictū, Duxi uxore, quā ibi mi-
seriā uidi: nati filii, altera cura. Ideo Magnus Basilius. In
primis, inq; occasio mortalibus maxima ad illecebras,
curasq; sæculares, ac ad multas, & anxias cogitationes,
quasi seminariū est matrimoniū. Vere sanè dictū. Nullā
enim inuenies uehementiorē, ualidioremq; naturā, cor-
poriq; innatā cupiditatē, q̄ fœminam uiro, uirumq; fœ-
minæ coniungi, quod qdē ratione matrimonii iure me-
ritoq; laudat: ut scilicet sobolē inde sibi p̄curēt, & si po-
stea simul multæ molestæ ac necessarię curæ p̄ueniant.
Neminē molestius occupari, q̄ qui mulieri quoquo-
modo addictus seruiat. Cap. II.

E Nim uero quū omnis occupatio rerū mūdānarū
soleat auocare animū ab intentione diuinorū, ne-
mo sanè grauius, turpiusue occupatur (q̄ sciam)
q̄ q̄ est uel mancipatus uxori, uel fœdo cuius fœminæ
amore copulatus. Sūt. n. hæ curæ tales, ut neq; Deū libe-
re inuocare p̄mittāt, neq; cogitare, aut meditari q̄q; in sy-
gniter. Quid quæso tā multiforme, tā uarie conscissum,
q̄ æstus eiusmodi ardoribus mēs? Quæ nā uitæ ratio
cōstare ei potest, quē oportet ad alterius nō modo sensu-
sum, ac uoluntatē, uerū et ad nutum, uultumq; conuertit?
Quo nā pacto getus, aut liber illius habēdus ē animus
cui mulier imperat, p̄scribit, uetatq; suo arbitrio? Hæc. n.
si poscit dādū est, si uocat eundū, si eiicit, ab eundū, si blā-
diē iuxta, ac si minat expauēdū. Hūc hominē sic addictū,
atq; obnoxiiū nō modo nō liberū, sed et neq̄simum ser-
uū appellādū esse. M. Tullius affirmat, et si sit ex amplif-
sima familia iste ipse p̄gnatus. Nō, n. talia nostris p̄cipe-
rem? seruis, q̄lia sepe numero uxor, & amica iperāt: hæc
marito illa amatorib? suis. Quæ nā uero seruit? est, si ob-

2. Timo. 2

R. iiii

DE MOLESTIIS CONIV.

tutu, q̄ uenus, & uita libidinibus dedita. Vnde scribēs ad
 Dionysium. Procul, Inquit, à molestia, & à uoluptate di-
 uinitas. Nepe nihil quicq̄ altum, nihil quicq̄ diuinū suspi-
 cere possunt si, q̄ cogitationem suam in re tam turpē,
 atq̄ contemptam deiciunt. Sicut, n. oculus perturbatus
 non potest quicq̄ acutius intueri, ita nec animus occupa-
 tus quicq̄ sublimius meditari. Certū est aut̄ hāc libidinē
 nō tā corpus extrinsecus q̄ intrinsecus mentē pollueret:
 atq̄ sibi profus quicqd̄ est in homine rationis, & ipsum
 deniq̄ totum hominem uendicare. Nequit, n. concita-
 tio eiusmodi affectus ac furoris ulla ratione regi, quin la-
 xis deferatur habentis: ac peruerse i mperet ex sua licen-
 tia rationi, cui obtemperare naturæ lege deberet. Quo
 fit, ut corpus, & animus pariter eo impetu, ac furore tur-
 bentur: ut nihil subinde eis constare possit: quin summa
 infimis, & falsis uera & uitia uirtutibus male miscantur.
 Licet ora ipsa cernere eorum, qui libidine conficiuntur,
 aut nimia uoluptate gestiunt, quomodo interim uul-
 tus, uoces, motus, statulq̄, & deniq̄ peruerse omnia cō-
 fundantur. Nam sicut ignis quū aridum fomitem repe-
 rit, ualidioribus flammis ascendit, ac ruptis carminis uehe-
 mentius furit: ita & homo quū incederit in materiā exar-
 turandæ libidinis, tanto mox accēditur aestu, ut instar for-
 nacis intus, forisq̄ totus flagret. Dū uero ita ardet, quo-
 modo poterit in tanta ebullitione lasciuarum cogitatio-
 num continentia meminisse: & aut precatōne, aut me-
 ditationem, aut spirituale quicq̄ mente, animoq̄ cōple-
 ti: Quamobrem sacerdos in primis cui ex officio sac-
 cris mysteriis incumbendum est, abstinere his uoluptati-
 bus profus debet: q̄ hæ uel maxime detorquent mentē
 ac retrahūt animū, & cor à diuinis. Et ideo Cato il-
 le Vticensis in quadā contione sua ad populū ita dixisse
 phibetur. Si absq̄ fœminis (inquit.) Quirites posset esse
 se mūdus, nostra conuersatio non esset absq̄ diis. Et uas
 electionis Paulus. Si acceperis inquit uxorem non pecca-
 sti, & si nupserit uirgo nō peccauit, tribulationē tñ carnis

1. Cor. 7

DE MOLESTIIS CONIV.

dire tam imperioſæ, ac duræ dominæ, ſeruitus iſta non eſt: & quidem miſerrima: cui, quiſquis eſ, qui ita ſerulus, uelis nolis, affixus hæreas necelle eſt, ut qui ſit alligatus piſtrino. Extat præclarum comici prædictum. Optio tua eſt, utrum cœlibem te eſſe malis liberum, an maritum ſeruum ætatem degere. Cui autem non poteſt uxor, dura, & intolerabilis contingere, niſi qui abſtineat ſe prorsus à nuptiis: M. Cato uir ſumma auctoritate, ac ſingulari ſapientia præditus, quum in concione quadã ſua, quã in cœſura habuit, Romanarum mulierum effrænataſ licetiam caſtigaret. Omnibus inquit hominibus nos Romani dominamur, nobis autem uxores. In hanc ferme ſententiam prorupit aliquando & Themiftocles Athenienſis. Nam is quum à ſe filius quædam minus æqua matris interceſſione impetraret, reſpiciens ad uxorem dixit. O uxor uide quid agas. Athenienſes Græcis imperant, ego Athenienſibus, tu mihi, tibi filius. Quare moteretur licentia, ne imprudens puer plus unus poſſit, quã uniuerſa Græcia. Id autem nequaquam uiſum eſt inſiquum Lacænæ illi quæ olim mulieri cuidam Atticæ precuntanti, cur ſolæ omnium Lacænæ uiris licentius imperent, ſic reſpondit, quia ſolæ etiam Lacænæ uiros parimus. Vnde illud profluxit adagium. Solæ Lacænæ uiros pariunt. Conſtat enim Lacædemone fortifſimos uiros naſci ſolitos, qui tamen mulierum imperio ſeruiliter uni omnium ſe ſummittunt. Sed & apud Ægyptios plus honoris, ac dignitatis olim reginæ, quam regi impendi ſolitum legimus: atque in priuatis mulierem uiro ubique dominari. Verum hoc tempore nullas non Romanas, non Lacænas, non Ægyptiacas eſſe exiſtimato, quum imperare uiris ſuis omnes norint: & ſi nihil horum expreſſius in contrahendis matrimoniis proferatur, ut apud Ægyptios qui in confeſſione dotis promittebant ſe uxorum arbitrio parituros. Non immerito ergo Zerobabel heros ille Hebræus (ut in ſacris literis legitur)

mus) sapientia palmam est consecutus: qui, dum forte
 contenderetur inter sapientes, quid esset in mundo for-
 tius: & alius uinum, alius regem, alius rem aliam dixisset,
 affeuerat ipse fortiores esse mulieres, quod diceret
 eas omnibus dominari. De hac ipsa re, si mihi forsitan
 parum credatur, testes adducantur hic illi ipsi, qui nuptiarum,
 aut scortorum oblectationibus perfuncti sunt, nemo sane
 melius norit, quam qui talia quotidie cogitur experiri.
 Nam etsi plerique nimio amore excecati hæc minus uideant,
 aut potius minus aduertant: ac sese habeant in ea re
 nescio quo fato negligentius, quam par sit: attamen non
 dubito quin omnes (modo non erubescant fateri uerum)
 sancte iurent solos coelibes esse beatos, & soluti iugo
 sceminarum uiuant libere, ut uelint. Hinc graues illæ
 poetarum querelæ, bilis, & obiurgationis plene. Certe
 sanius eras, uxorem Posthume ducis: Dic qua Thesiphone,
 quibus exagitare colubris: Fuerunt quidem, & olim præter
 nostros christianos monachi, & heremi cultores uiri præclarissimi,
 qui uel ob eam ipsam solam, quam diximus, tranquillitatem,
 ad solitudinem, & ocium profugerunt: ac sese à nuptiis,
 & ab omni sceminarum commercio poenitus abdicarunt: ut
 soluti, & liberi philosophiæ studiis, ac contemplationi
 uacarent. Liber enim uere est, qui sine uxore est, & puri-
 tatem candoremque continentia perpetuo seruat. Legitur
 propterea de Apollonio Tienæo, quum plerique Pythagoræ
 sententiam laudarent, & dixerit non licere, qui uxorem
 habet cum aliena muliere misceri. Hoc inquit ille ad alios
 prolatum arbitror, mihi uero nec ducere uxorem, & ab omni
 re uenerea abstinere est animus, ut libere uiuam. Porro &
 Ioulnianum hæreticum, quauis nullum mauis præmium
 assereret esse uirginum, aut continentum, quæ conjugatorum,
 uxorem tamen nunquam uoluit ducere, non (ut ipse dicebat)
 præmium ullum ex eo speraret, sed tantum, ne conjugii molestis
 irretitus efficeretur.

1. 10. 1
 3. Esdr. 4

1. Cor. 7

retur ex libero homine uile mulieris mācipium. De hac eadem seruitute Apostolus ad Corinthios scribens ita precipit. Seruus uocatus es, nō sit tibi curā: sed si potes liber fieri, magis utere. Quod iuxta interpretationē Origēnis ita intelligendum est, ut seruum dicat eum qui coniuiali conditione constrictus est: quoniam uir non habet potestatem sui corporis, sed eius uxor: liberum uero cœlibem quod careat contubernio fœminarum.

Quam misera sit seruitus coningatorū. Cap. III.

Misera sanè uidetur esse oīs seruitus. quacūq; ratione homo homini seruiat: qm̄ ut latinus philosophus noster Cicero acute differit, bene infirmatus à natura animus nemini parere uult: ut ea longe miserima, quā propter libidinē à uiro nobili seruiatur uilissimæ mulieri, quæ cōtra Deum hunc imperare: & illā seruire præceperit. Sollicita, ac misera profecto est omnis seruatorū conditio, attamen hi quandoq; libertatē, uel reuēptione aliqua, uel heri sui munificentia ubi diu, fideliterq; seruiuerint, cōsequuntur. Quin et licebat olim illis, quibus acerbiore seruitute pmerentur, ad statuā cōfugere, & uēditionē postulare, atq; uel sic immutare aliquo pacto salutē truculētā dñorū, atq; seruiturē maritorum sola mors soluit. Si miserū est ergo ubiq; seruire, multo miserius est seruire, inferiori, & ubi nulla ratione possis effugere seruitutē. Quid q̄ sunt uxores q̄dā adeo improbæ, & seruitutē maritorū adeo immaniter affectātes, ut eos et ueneficis, & magicis p̄cationibus incātēt, quatenus illis p̄ arbitrio tanq̄ iumentis, & brutis animalibus abutātur. Erit fortassis mulierosus, q̄sp̄iā, q̄ putet falsa, & cōficta esse, q̄ diuicimus, & quo magis maritorū molestias coaceruauero, eo minorē habeat dictis fidē. Sed utinā nō multo et plura mala eēnt, quorū ego uel inexpectus, uel ignarus sum, uel q̄ et uolēs prudēsq; p̄tereo, uniuersa autē soli mariti,

Extat Phoronei regis, ac legū latoris p̄clarissimi uerbū,
 quod ultimo spiritu Leontio fratre dixit. Ad summam,
 inq̄t, fœlicitatē nihil mihi frater in uita unq̄ defuisse cōfi
 teor, si uxor nunq̄ affuisset. Quē quū Leontius interro
 gasset. Quid ita: Mariti, respondit, oēs sciunt. Itaq̄ quis
 cunq̄ mihi non credit, maritos uelim consulat huiusce
 rei instructissimos. Satius quidem respondebunt (modo
 non pudeat fateri uerum) cuiuscunq̄ barbarorum hominū
 nū in seruitutem dari q̄ perferre sub imperiosa fœmina
 perpetuum famulatum. Non enim eorum tam dura so
 lent esse imperia, q̄ quarūdā fœminarū furiosa domina
 tio: ad cuius sanē cōparationē omnis carcer tolerabilis
 est, & omne ergastulū leue. Sed qd ego hęc refero, quū
 nemo satis nosse possit ingenū muliebre, nisi aut q̄ uxo
 rē duxerit, aut q̄ quoquomodo paruerit aliquādo impe
 riis mulierū. Non. n. q̄s sentit (ut aiunt) qua parte stringat
 calceus, nisi q̄ eū sit indutus. Celebratur p̄pterea nobile
 apophthegma Pauli Æmili amicis aliquando pedē cal
 ceū nouū indutum porrigentis. Vos uidetis, inquit, pul
 chrū, & nouū calceū, q̄ aptari meo p̄be uidetur pedī, ue
 rū qua parte torqueat mihi pedē, solus ipse cōtortus sen
 tio, innuens Papyriā uxorē, etsi ab oībus laudaretur, suis
 tñ esse auersam moribus, ac p̄pterea causis occultis affli
 gi. Thæodectes uero Aristotelis discipulus q̄ elegantissi
 me p̄simile esse dicebat coniugiū senectuti: qm̄ utrunq̄
 imperit, & inexptes ferē alleq̄ anhelant: at ubi assecuti
 sunt, grauitur solere eos dolere prioris uoti fœlicitatem
 per tactos. Hipponactes uir sapiētia summa p̄ditus dice
 re solebat, duos tantūmodo esse iucundissimos cōiugii
 dies, nuptiarū, & funeris: uerū funeris multo fœlicio
 rē: qm̄ nuptiarū dies multorū initū esset malorū, funeris
 uero finis. Q̄ uāobrē Pacuulū in morte triū uxorū, q̄ de
 una sese singulæ ficu suspēderant lachrymantem, ferunt
 his uerbis ab Ariō eius amico cōfirmatū. O dii boni, in
 q̄t, q̄ inq̄ ploras: qn̄ potius recordare qd̄ tibi suspendia

DE MOLESTIIS CONIV.

una foelix arbor suspendit, & gratulare plantæ illi foelicissimæ. Rogavit subinde per iocum dari sibi de eadē arbore surculos, quos & ipse suis hortis infereret, ac rigaret, ut esset (credo) uxori suæ nimium uiuaci, unde & ipsa pendere cito posset. O quot sanè uiri in foro publice adiudicantur uulgo foelices: quod opibus, & dignitate, & honore multis præsent, qui tamen clam, intra domesticos parietes, uti uilia mancipia ob improbos, & impertunos uxorū mores, assidue, grauiterque uexantur: quantoque foris honestis titulis, apud homines magis nitent, tanto domi apud uxores propter contemptum, & apud semetipsos, propter conscientia testimonium, magis sordent. Nec ab re propterea Mitio ille reuerentianus foeliciter secum agi dicebat, quod uxorem nunquam habuisset, quod unū maxime fortunatum esse se censebat. Quam foelicitatem ne quando perderet Thales ille Milesius, unus ex septem sapientibus graecia, suadenti sapius matri, ut uxorem duceret, perbellè astutis suis his responsis imposuit. Primo nanque respondebat. Nondum est tempus mea mater uxoris habenda quū sim iuuenis adhuc. Processu uero temporis, emensa ferè iuuenta, quum illa acrius instaret, atque idem frequenter repeteret respondit. O mater non est tempus amplius: nam senescenti mihi uxore opus non est. Idem fermè sibi uult illud dictum Diogenis, qui alibi quando interrogatus: quando esset uxor ducenda. Iuueni (inquit) nondum: seni nunquam. Perplexe enim et urbanitate sermonis suadebat, abstinendum prorsus matrimonio, qui tranquille uiuere uelit. Vnde Paulus ad Timotheum: ut tranquillam inquit, & quietam uitam agaturus, in omni pietate, & castitate. Quod est dicere, ueram uitæ tranquillitatem, & animi quietem, non nisi in cultu & obseruantia religionis, & in castitate, & carnis integritate consistere.

1. Timo. 2

LIBER QVARTVS. 135

Non posse quempiam bona fide uoluptatibus,
& sacris simul mysteriis animum inten-
dere: Cap. IIII.

Quis iam hoc uel sua sponte non uidet, nemine uxorem habere posse, atque simul corporis uoluptatibus studere, ut non animi tranquillitatem mox perdat: Affecta siquidem & afflicta eiusmodi perturbationibus mens nil nisi uitiosum, atque corruptum capit: sicut ait ille. Syncerum nisi uas, quicquid infundis, accescit. Neque enim bona fide quisquam sese in diuersa simul studia intendere potest, iuxta illud seruatoris nostri Dei dicentis. Qui non colligit mecum dispergit, & qui non est mecum contra me est. Et idem prouerbialiter affirmat, neminem posse duobus dominis seruire, ut uiam uni adheret, alterum non relinquat. Nullum quidem est honestarum rerum turpiumque consortium: si corporalibus rebus seruias, spiritualia ministeria animo desideras necesse est: nam cogitare coelestia, simulque attrahere terrena, non magis est unius animi, quam unius oris (ut aiunt) sorbere, & flare. Siquidem humanus animus agri naturam uidetur imitari, qui & si natura fecundus sit, iacta que semina recipiat: non prius tamen ea fouere recte potest, quam tribulis, gramine, lappis, aliisque inutilibus herbis fuerit diligenter expurgatus. Quoniam pacto quaeso poterit quis libere, & ex corde seruire diuinis, qui quoquomodo siue maritus, siue fornicarius, siue adulter, subest seruiliter Imperio muliebris. Credite fratres, non consonat is chorus, neque cum hac cithara concordat sacerdotale psalterium. Etenim quum nihil aut honestius, aut sanctius agi possit re diuina, & ea maxime, qua sacrosancta illa mysteria corporis, & sanguinis domini perficiuntur, quid magis deceat non uideo, quam exinanire mentem his perturbationibus, & curis, & animis semper astare paratis, ut corde, & animo

Matth. 12
Matth. 6

51021

DE MOLESTIIS CONIV.

expurgato, & libero, Deo nostro iugiter seruiamus. Quod nequaquam potest ab his, qui mulieribus, aut liberis quoquomodo obstringuntur, uenerique deseruiunt. Nam et coniugium, ut asserit, Io. Chrysostomus, & si minime peccatum est, tamen malitia pene malum est: quando in opere eius facile fiat malum, ac frequenter peccetur. Quod autem non semper sit absolute bonum matrimonium, idem auctor hoc argumento confirmat. Nunquam inquit praemium promittitur abstinenti a bono: sed qui abstinentibus a coniugio praemium debeat, satis patet coniugium non esse simpliciter bonum. Validissima sane ratione, atque firmissimis argumentis roboratur a tanto doctore id quod asserimus, non decere scilicet sacerdotalem perfectionem contaminari ullo pacto uoluptatibus, aut molestiis nuptiarum: quando quidem id genus sint nuptiae sicut honores, & diuitiae, & cuiusmodi, & indifferentia solent dici, quae neque mala quidem, neque bona prorsus habeantur: sed ueluti in medulla posita, uel bona uel mala euentu ipso usque noscantur. At qui uero dedecet religiosum, ac sacrum hominem aggredi quicquam, quod faciat, bonum ne, an malum facturus sit, pro certo nesciat. Non sic plane est de continentia coelibatus, quum Apostolus ipse pro certo dicat. Bonum est homini mulierem non tangere, oportetque omnibus homines coelibes, & castos esse ut seipsum: nec mulierum imperiis subiacere. Caeterum ut dilucidius consistere possit, quae uerum, quaque consentaneum sit, quod asserimus (bonarum coniugum uenia) coniugiorum erumnas multis, magnisque exemplis, atque illustribus explicemus. Est enim operae praecipuum nostris coelibes cuncta haec incommoda noscere: ut a desiderio uxoris, & ab omni prorsus uenere facilius sese contingant. Is enim ipsis qui nequeunt uxores licite ducere, iure coelibatus bona, & coniugiorum incommoda annumerantur: quatenus in eo, quod elegerint

21. dicitur
a. dicitur

1. Col. 7

uitae g
illud in
ades,
De
t
C
inuenit
autem
conce
bile, qu
uerum
se quis
artifici
plene
ra uici
re uol
storita
di in u
infelici
aures
que ui
re Ro
gratia
intra
rem a
tes co
tumqu
uellen
riplac
plum
coniu

uitæ genere, hilariter, & contenti, ac sibi placetes uiuante
illud interim Plautinum uerbum dicentes. Liberæ sunt
ædes, liber sum ego, libero me uti uolo.

De molestia, & incommodis rei uxoriæ: deq; in
tractabili ingenio mulierum. Cap. V.

Coniuix in primis (ut Lepide iussit Plautus) nul-
la eligi potest optima, sed alia alia peior. Cōsultius
et de muliere Salomō. Muller, ait, bona difficile
inuenitur, uirum de mille quidem unum reperi, mulierē
autem ex omnibus non inueni. Mirum q̄ in mille non
concesserit unam mulierem bonam, magis etiam mira-
bile, quod nec in pluribus millibus concedat. Quod q̄
uerum sit, adeo sanè facile cognitu est, ut & noscere per
se quisq; possit, & ad confirmandū, quod dicimus, nihil
artificiosa oratione sit opus: quando muliebribus tædiis
plenæ sint ubiq; domus thalami, lecti, atria, porticus for-
ra uici urbes, & deniq; omnia. Nec est q̄ in ea re anxie
reuoluas uolumina librorū, ut scriptorum antiquorū au-
thoritate nitaris: atū est, ut uelis adire publicū, atq; egre-
di in uulgus, & præbere aures querimoniis. Undiq; n.
in cœciliū coniugum querelis pulsaberis, undiq; tibi
aures insani obstrepent clamores eorum, quæ uxorē
q̄ uiros inuicē maledictis incessent. Quocirca non ab-
re Romanorum superstio huius tanti mali deprecandi
gratia, Viriplacam deam sibi fecit, eique sacellum
intra mœnia dicauit, ut quoties inter uirum, & uxore
rem aliquid (ut fit) iurgii intercederet, eo disside-
ntes conjuges conuenirent, ubi postquam diu mul-
tumque altercati, atque inuicem locuti fuissent, quæ
uellent, concordēs inde domum omni querela Vir-
riplacæ fauoribus sublata repeterent. Erat hoc tem-
plum Romæ, & donariis, & frequenti dissidantium
coniugatorum conuentu celeberrimum, & Viriplacæ

Ecc1.7

DE MOLESTIIS CONIV. I

numē cunctis in tota urbe summæ uenerationi, religio-
 sæq; formidini. Neque uero iniuria huic deæ Viripla-
 cæ nomen est indictum, potiusquam Vxoriplacæ: quā-
 doquidem frequentius uiros uxoribus, quā uxores ui-
 ris placare consueuerat. Nam si uiros, quoties iratæ sibi
 uxores fuissent adire Viriplacam, uel potius Vxoripla-
 cam oportuisset præædio sanè creberrimæ reuersionis
 elegissent potius nunquam à templo abesse, quā eo
 quotidie commigrare. Solent nanque nonnullæ mulie-
 res (neque enim uniuersas pariter eodem indicio nota-
 mus) de industria rixari cum uiris suis, & occasiones au-
 cupari iurgiorum, quibus assidue suos exerceant mar-
 tos, ne quiescere, aut uacare contingat. Tradunt etiam
 Athenis (ut Plutarchus refert in uita Alcibiadis) institum
 fuisse magistratam, cui in tam frequentibus consue-
 giorum discordiis, uxorem uiro, & uirum uxori sublati-
 contentionibus auctoritate publica recõciliare uis esset.
 Non frustra sanè id à sapientibus uiris cautum legibus
 credendum est, quom & Diogenes cynicus dixerit nulli-
 lam tam bonam uxorem esse, in qua nõ inuenias quod
 queraris. Et Simonides uir sapientissimus, interro-
 gatus aliquando, quid esset uxor, respondit. Vxor uiri
 naufragium est, tempestas domus, quietis impedimen-
 tum, uitæ captiuitas, pœna quotidiana, pugna damnosa,
 fera contubernalis, canis ornata, necessarium malum. Huc
 pertinet & illud scitum Varonis dictum. Thesaurus ma-
 lorum mulier. Propterea Gorgias rhetor celeberrimus,
 hac & ipse peste laborans, haud illepide fuit à Melantho
 publice, palamq; derisus. Nā quom is in Olympiis, quæ
 Ioui totius Græciæ celebritate habebatur, longa oratio-
 ne de Græcorum concordia perorasset. Melanthum ita
 illum delusisse lepido responso ferunt. Iste ægregius, in-
 quit, orator nobis omnibus, ut iure inter nos foedus fe-
 riamus una hora perstradere nititur, qui se, & uxorem, &
 ancillam tres duntaxat, ut inuicem consentiant tanto tem-
 pore

pore inducere, nunquam potuit. Nempe uideri id tibi
 mirum Melanthe non debuit: ut pro Gorgia hic tibi re
 spondeam. Facilius enim ille duxerat posse se totam
 Græciam pacis legibus continere, quàm Zolotipam
 uxorem placatam sibi, atque pacificam reddere. Nec in
 iuria, raro quidem, aut nunquam sub eodem tecto pax
 & fœmina cohabitant. Extat pulcherrimum dictum ua
 rii oratoris illustri. Qui non litigat, coelebs est. Vnde
 Cremes ille Terentianus aduersus uxorem sub persona
 omnium maritorū, Pergin ait mulier molesta esse: Nul
 lam ne rem unquam uolui in uita mea, quin tu in ea mi
 hi aduersatrix fueris: Non hic tacebo lepidissimum re
 sponsum Antonii Panhormitæ uiri doctissimi, quod
 non ideo placere minus debet, quod recens sit, quum
 sua ipsa acrimonia maximam redoleat uetustatem. Nā
 is (ut refert Pontanus) interrogatus quibus rebus maxi
 me opus esse iudicaret ad connubii tranquillitatem.
 Nullas, inquit, nec quietas nec fœlices satisfuturas puto
 nuptias, præterquam si uir surdus esset, & uxor cæca. Id
 non magis facere dictum, quàm in pluribus uere. Hoc
 autem dixit ne illa scilicet uidens suspicari quippiā pos
 set de marito, nec is audiens quæ perperam, & asidue
 aduersus se uxor perstrepat auditionibus asiduis obte
 ratur. Siquidem fœmina natura rixosa est, & garrula,
 quamobrem, quum illi rixandi nulla in promptu æqui
 or causa fuerit, sæpe de industria simulat se zelotypam,
 & ficta pellice plorat: palam cibo abstinet, inque aliquo
 domus angulo gemebunda, uel nullo læsa dolore, de
 marito conqueritur. Si uero super aliqua re seria com
 mota fuerit, discruciat animi ringitur, tumetque: &
 quod sese ulcisci nequeat æquanimiter ferre nō potest:
 lugetque interim ex eo miserabiliter, torue tuetur, uene
 nata sibilat, atque singultat suspiria: pugnis interdum se
 se uerberat, genas unguibus lacerat, cognatorum que, ac
 uicinatorum sæpe fidē implorat: imprecatur, rabit, furitq;:

DE MOLESTIIS CONIUGII

atque usque adeo uirum excarnificat suum, ut insonentem,
 ac peruigilem perpetuo reddat, & si quid forte somni
 post longas uigilias lassus captet, dormiens quoque risu
 Xas somniet, feralibusque agitetur imaginibus. Quae
 te multo sanè feliciter eiusmodi marito foret carere
 auditu, & ubiuis gentium, uel inter lustra ferarum aetate
 agere, quàm domi cum muliere irata: ubi tot mala au
 diat, quæ sibi assidue grauiusque mentem, & aures obi
 terat atque obtundat. Nullum est enim animantium ge
 nus tam loquax, tamque obstreperum, quin noctu alio
 quando conticeat, sola autem foemina eo est prædita in
 genio, ut nec eam quidem partem noctis, quæ ab ipsa ta
 citurnitate & quiete dicta est conticinium concubia, pu
 tet esse ad garrendum intempertiuam, at eo potissimum
 tempore magis magisque suis inuis, ac quereis cubicu
 lum ipsum, & lectum, qui locus est ad hilarescendas cu
 ras datus, uerit incarnificinam, pilstrinum, & carcerem.
 Hinc Mœcenas ille decantatissimus, ob difficiles ac pu
 ueros uxoris mores adeo experrectus fuisse legitur, ut
 somnum, symphoniarum cantu, & ex longinquo lenire
 sonantium aquarum murmure, ac indulgentiori potu,
 & mille id genus illecebris ambire consueuerat, quo
 mentem suam uxoris curis affectam falleret aliquando
 nec ualebat. Præstabat enim unius uxoris molestia cum
 stisillis illecebris somniorum: ita ut sola uxor potis est
 set profugare somnum, quem tanto studio, & tam uari
 riis artibus perquisierat. Hæc de pacata quoque uxore
 referantur. Quid modo si eueniat ut eam irarus uerbo
 res: cauendum est protinus tibi, irritasti crabrones, cum
 truci bellua tibi profecto res est. Num tu scis, Bacchanti
 si uelis aduersariet (ut Comicus ait) ex insana
 infanorem facies, ac feriet sæpius: si obsequaris, una res
 solues plaga. Nolim hic tibi malum quodpiam omina
 ri: uulgatum, notumque furens quid foemina possit,
 ut ait poeta. Ad restim res rediit. Tunc orba tigride

pelor
 ulcifer
 na tua
 nes in
 mni
 di nec
 hac in
 uxori
 sulta
 dilect
 quam
 rem a
 mum
 biculu
 bat pr
 delen
 tur di
 scuter
 lum fu
 prouic
 fidelic
 uxore
 & infir
 ob p
 ptus
 racusa
 rum e
 trius
 Sanfo
 habui
 ptus
 mon
 uxori
 dum

pelor, iræ impatiens quassabit ardentis faces, ac sese
 ulcisci cupiens in mortem tuam incipiet machinari: bo-
 na tua male distrahere, familiam totam subvertere, affi-
 nes in te concitare, atque ita agere denique peruerse o-
 mnia, ut te tandem quisquis es, uerberationis eius mo-
 di necesse sit pœnitere: ac submittere te, & musitare post
 hac iniuriam. Quatenus uero possit quis iratæ sibi
 uxori fidere, docet nos trepida magis quàm incons-
 sulta suspitio Alexandri Pheræi, qui (ut legitur) ne
 dilectæ quidem, ac placidæ uxori fidendum un-
 quam censuit. Nam quanquam ille Thebeni uxo-
 rem admodum deligeret, atque ab ea uicissim pluri-
 mum ipse quoque amaretur, ad illam tamen in curi-
 biculum ueniens seruum barbarum stricto ense iube-
 bat prius ingredi, atque aliquem de stipatoribus suis si-
 delem una cum illo semper præire, qui scrutaren-
 tur diligenter arculas muliebres, ipsamque uxorem dis-
 scuterent: ne quod forte aut arca, aut uestimentis te-
 lum furtim ipsa teneret. O miserum magis quàm im-
 prouidum, aut imprudentem maritum: qui multo
 fideliozem putaret sibi foret seruum barbarum, quàm
 uxorem amantem. Haud tamen eum sefellit opinio,
 & insidiarum suspitiosa formido: nam ab ea denique
 ob pellicatus suspicionem fuit crudeliter interem-
 ptus. Huius exemplum secutus est Dionysius Sy-
 racusanus, sed non eundem exitum sortitus. Duas
 enim matrimonii uno tempore alligatus, neu-
 trius unquam nisi prius excussæ congressum petiit.
 Sanson quoque ille fortissimus & ipse duas uxores
 habuit, ab altera secreti reuelatione fuit grauiter dece-
 ptus ab altera traditus hostibus, & excœcatus. Salo-
 mon omnium mortalium alioqui sapientissimus, ut
 uxori complaceret, in tantum sese summi sit, ut
 dum illi obsequi studet, impie à maiorum pietate

DE MOLESTIIS CONIV.

deflexerit: & Dei opt. max. cultum idolorum superstitione foedauerit: magis ueritus sibi infensam reddere uxorem, quàm Deum. Verum dum sic impie uxoris ius miser obsequitur, iram in se, suosq; neglecti numinis ita concitauit, ut ob eam impietatem maximam post se in familiam suam cladem inuexerit. Quatenus autem, & quàm constanter uxoris sauitiam, & mussari, & perferri oporteat Socrates philosophus probe sua tolerantia, re & experimento monstrauit. Is enim quum Xantippes uxoris suæ quantumuis importunis clamoribus assidue uexatus nullatenus turbari potuisset: & conuitia quæcunque perferret æquo animo, foetidis aquis, seu lotio, per contemptum ab ea, aliquando dum ianuam pulsaret perfusus est, ut uel illa saltem contumelia turbaretur, qui omnes prorsus iniurias cõtemnare solitus fuisset. At ille ut erat prudentissimus & probe norat ingenium muliebrem, id quoque ab uxore pati posse didicerat: & foedum facinus lepidissimo scõmate accepit: nam caput quassans madidum, nonne, inquit, dicebam Xantippem tam diu tonantem aliquando pluituram? Idem ab ea pugno quãdoq; cæsus, nihil aliud questus est, nisi quòd diceret, inique cum hominibus natura agi, qui nescirent, quando se domi galeatos esse oporteat. Non fuit id sanè multum mirabile, talem tantunque philosophum potuisse tales contumelias uxoris ferre: sed idem præstitisse Philippum illustrissimum Macedonũ regem, alioqui inuidissimum: hoc uidetur fuisse profecto miraculum. Introeunt nanque ei de more cubiculum uxor obstitit irata, obdensque pessulo hostium, foras maritum exclusit: qui tamen spreta cõtumelia, nescio quid in muliebri ingenium secum murmurans, absit innoxius patienter ferens sese ab uxore contemni. Est qui fortassis miretur ausus tantos in foemina: at ego magis stupeo constantiam tantam in rege, quomodo potuerit tam in

signem
cuis ha
scio an
reginar
lio sibi
plo ca
imperii

M
S
P
a
se
tis, tun
præfer
liebres
profes
potius
noua f
illa à te
sultus,
ra illa,
niam r
accede
tur qu
exerce
cia diu
tianus
incom
homi
ratio
omni
nio ul
derit

signem iniuriam æquo animo perferre. Sed longe se-
 cius habuit sese ad uxorem: Assuerus Persarum rex, ne
 scio an sapientius, qui (ut in sacris literis habetur) Vasthi
 reginam, quia uocata ad se uenire contempsit, de consi- Hest. 1
 lio sibi assistentium consultorum repudiavit, ut suo exē-
 plo cæteras erudiret, ne assuescerent posthæc negligere
 imperia maritorum.

Minime tutam solere esse senectutem à mo-
 lestiis uxorum. Cap. VI.

Speras tu quidem fortassis aliquando exacta iam
 ætate immunem ab his molestiis acturū deinceps
 senectutem: & cum longæua uxore beneficio æta-
 tis, tunc denique quiete, & tranquille posse uiuere: qua
 præsertim ætate importunus zelus, suspitionesque mu-
 liebres, ac fastus unā cum iuuentute transilierunt. Erras
 profecto, ac uehementer falleris: optandum id quidem
 potius tibi est, quàm sperandum. Eo nanque tempore
 noua factio, nouaque seditio exorietur tibi. Nam tunc
 illa à te in nurum conuersa, noua inibit prælia, nouos in-
 sultus, noua dissidia nihilo facilius ferenda, quàm prio-
 ra illa, quæ in te exercuit antea annis iuuentilibus: quo-
 niam nunc quidem uitio sexus uitium quoque ætatis
 accedet. Hinc quotidie ad te molestæ utrinque deferen-
 tur querelæ, assiduis obtunderis rumoribus, quotidianis
 exerceberis iudiciis, ut nisi obsurdescas proorsus tot iudi-
 cia diuti? ferre nō ualeas, Laches iccirco senex ille Terē-
 tianus, personam maritorum gerens, hisdem oppressus
 incommodis, ita mirabundus inlaminat. Proh deum,
 hominumq; fidem, quid hoc genus est: quæ hæc coniu-
 ratio: ut omnes mulieres ea æque studeant, uelintque
 omnia: neque declinatam quicquam ab aliarum inge-
 nio ullam reperias: itaque uno animo omnes socrus o-
 derūt nurus, uiris esse aduersas, æque studium est: simul

DE MOLESTIIS CONIV.

pertinacia est. In eodem mihi omnes uidentur ludo
doctæ ad malitiam. Hactenus ille & eloquenter, & ue
re. Haud multis sanè contigit fœlicitas illa uxor, quæ
P. Rabirio contigisse immoratur qui suo monumento
pro miraculo iussit insculpi. CVM CAIA ENIA
VXORE VIXIT ANNOS QVADRA
GINTATRES MEN. OCTO. SINE QVE
RELA. Verum ut multo lepidius, ita forte, & multo
neruis alius quidam in sepulchro suo mandauit incidi:
quod (ut audio) adhuc prope Romam in uia Tiburtis
na conspicitur. HEVS VIATOR MIRACV
LVM, HIC VIR ET VXOR NON LITIG
GANT. QVI SIMVS NON DICAM, AT
IPSA DICAM. HIC BEBRIVS EBRIVS
ME EBRIAM NOMINAT. HEI VXOR
ETIAM MORTVA LITIGAS. Iocatus ni
mirum iste uidetur urbanissime, sed seriam rem cer
te docet, nihil disfidens ab eo prouerbio, quod di
ci solet. Mulleri non credas, ne mortuæ quidem.

De diuite uxore, deque paupere, & de nobi
li, ac contra. Cap. VII.

Praterea quum ducenda tibi sit uxor, uel diuitè,
uel pauperem ducas oportet. Si duxeris pauperem,
rem, graui afficis damno familiam: quæ haud fa
cile quidem matrimonii incommoda sine ullo dotis
commodo perfert. Pauperem profecto uxorem alere
pauperi præsertim ualde, difficile est. Amat enim fœrnis
na ocia, & ignauos imitata fucos labore uiri quæ sita
consumit, nihil interea præuidens quid sit futurum. Sin
uero diuitem quasi consultius duxeris: duram accepisti
prouinciam, opprimeris sanè fastu diuitiarum, onere p
fecto magno, ac pmolesito, & omni paupertate grauior
ti, iam non erit ea tibi uxor, sed domina, tuque ei nō ma

ritus magis, quàm mancipium.
 Veniunt à dote sagittæ.
 Intolerabilius nihil est quàm fœmina diues,
 ut Lepide poeta ille satyricus dixit. Affluere te sanè
 oportet pati omnia: reiicere amicos, deferre cuncta stu-
 dia liberalia: aspernari uel animam, ut uni tantum fœmi-
 næ totus uaces: idque solum negotii reliquum tibi erit:
 ut ne uel latum quidem digitum ab ea iniussus disces-
 das: neque quid, nisi præfinito loquaris, & quæ illi in pri-
 mis placeant. Proinde Plautinus Demenetus uxorem
 fastidians locupletem, ita secum miser obmurmurat.
 Argentum, inquit, accepi dote, imperium uendidi. Ma-
 gnis re uera dotibus magna, multaque insunt incom-
 moda. Vnde is ipse poeta. Dotatæ, inquit, maestant &
 malo, & damno uiros: nam quæ indotata est, ea in pote-
 state est uiri. Esse sanè solet diues uxor insolens, procax,
 molesta, imperiosa, & quæ non fastidia modo, & dam-
 na, sed, & probra, atque dedecora emptitio uiro afferat
 unà cum dote. Culus rei perquam illustre exemplum
 præbuit, M. Antonius Romanorū imperator, qui Fau-
 stinæ uxoris dote ad imperium usque prouectus, quum
 domestici probri, ob uulgata illius adulteria, admone-
 retur tacite ab amicis, ut uel repudio, si non nece, suum
 dedecus extingueret, ita respondit. Si uxorem dimittis-
 mus reddamus & dotē. Impiū aut summa dotis fuerat
 quæ ab Antonino Pio Augusto illius gratia adoptatus,
 acceperat. At quomodo si tanti uiri manus opulentia do-
 tis alligat: tantamque potentiā frænare pōt diues uxor,
 quid tam sperandum est homini priuato, & pauperi? It
 circo sapienter Lycurgus suis ciuibus lege lata prouide-
 rat, ut in matrimoniis sanciendis uxores eligerent, non
 pecuniam, seuerius matrimonia sua uiros coercere pos-
 se dicens, quum nullo dotis fræto tenerentur: & pro-
 pterea statuit, ut uirgines sine dote nuberent: ne res-
 pectus dotis, aut puellis insolentiam adderet, aut

DE MOLESTIIS CONIV. I. I

uiris in uxorum electione uerum iudicium suffocaret, ex quo illi ipsi uiri in regendis mulieribus uirilem libertatem amitterent. Recte hic sanè Lycurgus: quando (ut ait Comicus) uxor dum morata ueniat, dotata est satis. Sed nec minus scite & à Babylonis, & a nostris priscis Venetis in dotandis uirginibus (auctore Herodoto) obseruatum est: qui scilicet uirgines suas, ubi maturæ uiro forent, publice nuptui locare consueuerant: ita ut pro eis, quæ egregia aliqua forma præstarent, quasi uenalem ipsam haberent grandem pecuniam ab earum sponsis exigent: quæ uero mediocriter pulchræ forent, gratis eas petentibus cōcedebant, at quæ ita deformes essent, ut detrudi nemini gratis possent, eæ ipse cum pecunia, quæ de uenustarum sponsis collecta fuerat, nuptui pauperibus tradebantur. Et hoc pacto, nec pulchris ulla erat formæ superbia, utpote pecunia emptis: nec mediocribus exprobratio dotis, quæ nulla fuerat: deformibus uero supercilium dotis deformitatis uitio premebatur: siquidem erat his pecunia hostimentum pro forma, illis uero forma pro pecunia. Itaque per Lycurgi leges non nisi formosæ poterant certo nubere: at apud Venetos & Babylonios ea tempestate æque bene omnes. Sed iã abrogata sunt hæc omnia, ut tam deformes, quam pulchræ, quoquomodo possint, uel dotatæ, uel indotatæ nubant. Pauperem ergo (ut redeamus ad rem nostrâ) alere graue est, at diuitè ferre omni inopia acerbius: ita ut quicquid agas, magnam sit tibi futurum utrobique tormentum. Hic enim pauperes grauat, illic seruitus premit, graue utrunque malum, ac uix ferendum. Quid si etiam summæ doti nobilitas quoque accesserit generis? Summitte caput, ceruice parata ferre iugum. Ideo Iuuenalis Aquinas.

Quis ferat uxorem, cui consent omnia & malo,
Malo Venusinam, quàm te Cornelia mater
Grachorum si cum magnis uirtutibus affers.

Grande supercilium, & numeras cum dote triumphos, Propterea Metellum requirenti Mario cur filiam suam dote diuitem, forma præstantem, genere claram, fama felicem, uxorem ducere recusaret: ita respondisse ferunt. Probo equidem hæc omnia, sed malo meus esse, quàm suus. Cui rursus Marius, Immo ipsa tua erit. At ille iterum. Mos alius est: uirum uxoris esse oportet, si diu cum uxore uult esse. De nobilitate uxoris Cleobolus, uir sua ætate magnæ sapientiæ habitus, ita differēbat. Si clariorem te uxorem ducas, quot affines habebis, tot & dominos. At qui modo situ quum nobilis sis, ac locuplex, ducas inopem, & humilem, ut ea ratione uites mulieris insolentiam, quæ diuitibus, ac nobilibus in esse solet, incurres tua hac prudentia in uulgi infamiam, sordidosque, atque degeneres tibi liberos, obscuritas matris reddet, & inde cognatorum probra, fauorem nulli, incommodaque alia multa quæ prætereo: atque sic obscurabitur interim familiæ splendor, nullis adiutus studiis propinquorum. Itaque quoquomodo rem agas graue subire iugum, atque seruitutem seruire necesse est. Addas etiam quod uxor humili loco nata, & pauper, non semper suauis, ac mitis obtingit: ut tu tibi forte persuades, ac speras. M. Cato Censorinus Auctoriam Paulam humillimis ortam parentibus eo consilio duxerat, ut eam sibi magis obsequentem habere posset: sed fellit hominem alioqui prudentissimum, opinabilis diuinitatio: nam mox ubi traducta est, in officiosa uinolenta, ac inops mentis esse deprehenditur: & (quod difficile est credere) Catoni superba.

De forma uxoris, ac difficillimo delectu.

Cap. VIII.

SI uero de forma uxoris contingat dubitari, utram eligas potius, speciosam an deformem: habes in

DE MOLESTIIS CONIV.

in ea re Biontis philosophi tortuosum & plenū pplexi-
 tatis iudiciū, sed certū de cœlibatu consiliū qđ sequaris.
 Nā interrogatus aliqñ à iuvene quodā, deberet ne uxo-
 rem ducere, an uitam uiuere cœlibem: ita respondisse
 ferē. Si uxore duxeris, aut pulchrā ducēs, aut deformē.
 Si pulchram, habebis cōmunem, si deformem, habebis
 pœnam, quorum neutrum probandum censeo, ut pote
 alterum altero peius. Ex quo sanē dicto facile percipere
 poterat, quisquis ille consultor fuerit, multo conducibi-
 lius sibi fore, se inter cœlibes q̄ inter coniugatos cense-
 ri. Ita profecto res sese habent, quando quidē difficile
 est custodire, quod multi appetant, & molestum habere
 quod nemo libenter intueatur. Ille anxius de pudicitia,
 hic ob uxoris deformitatem semper est miser: & ut illa
 semper, suspecta erit uiro suo, sic ista semper despecta.
 Sed si quis dicat. Quid si mediocrem duxero: ut ne-
 scilicet forma præstet, nec sit oppido deformis: Est ex
 nim inter pulcherrimam & deformosissimam mulie-
 rem media quædam forma, quæ & à nimio periculo
 pulchritudinis, & a summo deformitatis odio procul
 abest: qualis à Q. Ennio stata forma perquam eleganti
 uocabulo dicitur, quæ (ut exponit Gellius) neque com-
 munis futura sit, propter pulchritudinem, neque erit pœ-
 næ propter deformitatem: quam formam (ut ille idem
 auct̄or affirmat) Phauorinus philosophus appellabat
 uxoriam, quasi mediocrem, & modestam. Melius sanē
 credo, atque consultius id esset, attamē nec hic quidem
 omnino securitas. Nulla est enim mulier adeo medio-
 cri forma prædita, quin placere possit alicui. Atqui tam-
 men tutior pudicitia illius cēsenda est, qui eiusmodi for-
 ma stata, id est uxoriam cōtigit, q̄ quæ præcellat pulchri-
 tudine. Verum si erit illa fortasse pudica, quia parum
 formosa, tu forsā dum nimius es admirator formæ
 non contentus uxore, efficieris impudicus, eritque no-
 uissimus error iste (ut dicitur) peior priore. Sapienter

quide
 re du
 rum f
 quit &
 alienu
 militæ
 nium
 ehus i
 ipse in
 uero
 hil fib
 uxoris
 lum fi
 xor ce
 est, si
 tida di
 si deni
 mnia t
 tare ar

I
 Q
 lem, c
 num q
 in tan
 dum s
 bi pla
 si, ut i
 quoqu
 exerce
 nimun
 pesit

quidem & Socrates interrogatus a quodam de uxore ducenda nec ne. ita indistincte respondit, Vtrum horum fecisset, acturum eum poenitentiam. Hinc inquit & solitudo, orbitas, interitus generis, & haeres alienus excipiet, illinc perpetua sollicitudo curandae familiae, contextus querelarum, dotis exprobratio, affinium graue supercilium, garrula socrus paratus moechus incertus liberorum euentus. I modo, tuque ipse in rebus tam dubiis fac delectum. Theophrastus uero celeberrimus philosophus in ducenda uxore nihil sibi durius uideri dicebat, quam quod nulla esset uxoris electio, & quod in tanto uitae periculo nullum fieri periculum liceret, quodque qualiscunque uxor contigerit, habenda foret. Si iracunda, cedendum est, si fatua tolerandum, si superba ferendum, si foetida dissimulandum, si uoletudinaria compatiendum, si denique impudica conuiuendum. Quae quidem omnia tunc tandem constant ac sese produnt, quum mutare amplius consilium est nefas.

De bona & facili uxore. Cap. IX.

Quid modo si forte ex animi tui sententia habere tibi uxorem contigerit, cui consent omnia, bonam scilicet, suauem pulchram pudicam facilem, quae (ut aiunt) rara auis in terris, & a paucis uisatum quid tibi tam fortunato marito erit protinus uel in tantis commodis de uxoris foelicitate gratulandum? Minime quidem, quod nec sic beatus tu tibi placere potes sed collum arctius in laqueum inseruisti, ut istuc plus mali plane sit, quam boni. Nam tunc quoque ex nimio amore ferine desipies, ac perpetua exerceberis cura, semper sollicitus ne te satis amet, ne a nimium mutet, ne corrumpatur. Atque si forte eueniat (ut saepe fit) ut tua haec tam dilecta uxor aegrotet, quod tunc miser

DE MOLESTIIS CONIV.

facies, quid tibi animi mentisve, aut cordis erit? Aegrotandum sanè est tibi pariter cum illa, nusquam ab eius oculis, ab eius latere, ab eius ore, uel latum unguem recedendum. Si parit tibi eum pariente dolendum: si perclitabitur, perclitandum: ac una cum moriente moriendum. Amor enim uiri, quem sibi mulier seu forma, seu morum facilitate concillat, infaniae, ac furori plerumque est proximus: iuxta illud Terentianum. Inceptio est amantium haud amantium. Dum enim uir fruendae amatae uxoris inexplebili cupiditate exæstuat, assiduo metu, cura, suspicionibus, desiderijsque consumitur: usque adeo ut dū nimis perdit uxorem amat, sibi ipsi reddatur multoties odiosus. Exemplum nobis huiusce miserabilis foelicitatis Anæus Seneca proponit, referens non uisse se quempiam satis ornatum uirum, sed adeo praui uxoris amore furem, ut exiturus domo illius fasciâ pectus sibi obligaret: ut ne puncto quidem temporis illa dilectæ coniugis praesentia à memoria laberetur: potio nem quoque nullam nisi eiusdem prægustatam prius labris hauriret. Origo sanè huius amicitiae satis honesta uidetur: at magnitudo affectus, & improuida uis amoris oppido importuna grauis, & immodesta. Quidam quæso refert qua potissimum occasione insanias, dum æquo insanias modo: Protoplastus Adam parens omnium mortalium nisi plus æquo adamasset coniugem, & putasset magis ei parendum esse, quàm Deo, nunquam sciens, uolensque in suam, omniumque perniciem, contra edictum domini fructum uetitum comedisset. Sanson quoque ille robustissimus omnium à nostris tantopere celebratus, nimio affectus zelo in coniugem sese Philistæis deludendum, atque occedendum præbuit. Idem amor Salomonem quoque mortalium omnium sapientissimum ita dementem reddidit, ut à ueræ pietatisque religionis tramite deuium, ad uanam idolorum culturam superstitionemque detorsent, Nonne Cleopatra

regina
uxoris
supera
Ninus
infani
mori
quæ d
permi
Quar
sta in
sus rec
uixit n
seuile
habue
tus est
gem, q
que p
perii p
se tulit
lachry
me, &
cuisset
que a
consta
comp
set for
superf
plo in
(quar
peress
pientia
xerat
tum, i
defun
secun

reginæ amor M. Antonium eousque pertraxit, ut dum
 uxoris persuasionebus miser obsequi studet, uictus, ac
 superatus sibi ipsi necem consciscere coactus sit: Quid
 Ninus Assyriorum rex: nonne & ipse magnum ædidit
 insanix eiusmodi exemplum: quando is usque adeo
 mori Semiramidis uxoris indulfit, ut (si modo uera sint
 quæ de eo referuntur) eam insignibus regiis instruxerit,
 permittens ut & ipsa aliquandiu sola pro se regnaret:
 Quamobrem occasionem strenua mulier regnandi na-
 ta in regno postea perseverauit: turumque in suâ pro-
 fus redactum potestatem sic domuit, ut deinceps quid-
 uixit non obnoxium modo suis imperiis, uerum etiam
 seruillem in morem, tanquam uile mancipium semper
 habuerit. Darius item Persarum rex suis lachrymis testa-
 tus est maiori quidem flagrasse affectu amoris in coniu-
 gem, quam cupiditate ditiosis in regnum. Duplici nam-
 que prælio profligatus ab Alexandro, & maxima imp-
 petri parte exutus, nullum tristitiæ signum unquam præ-
 se tulit: at ubi ei mors coniugis nunciata est, solutus in-
 lachrymas ad motis ad oculos manibus fleuit amarissi-
 me, & plusquam fœmellam, quamuis mollem, flere de-
 cuisset. Quid de Tyberio Graccho dicemus: nonne us-
 que ad furorem Corneliam uxorem suam adamasse
 constat. Is enim geminis anguibus intra cubiculilimen
 comprehensus, quum ab ostentorum interprete accepis-
 set fore, ut si alterius sexus serpens, interimeretur, uxori
 superstes esset, sin uero contra mas necetur, se extem-
 plo interiturum: maluit bonus maritus marem occidi
 (quum necesse foret alterum mori) & sibi uxorem suo
 peresse, quàm se superuere uxori. Sed & Plautius nihilo sa-
 pientius adamauit Orestillam uxorem: quam secum du-
 xerat itineris comitem: nam defuncta ea apud Taren-
 tum, ita exanimatus est, ut inter lachrymas, arque oscula
 defuncti cadaueris, ferro incumbens eam ipsam quam
 secum uiuam ducere nõ poterat, mortuam sit secutus.

DE MOLESTIIS CONIV.

Nec fere minori infania Lepidus dilexit Apuleiam, quam post Syllæ dictatoris interitum ob dissentionem civilem urbe eiectus in Sardiniam insulam relegatus fuisset, audito uxoris repudio, præ tristitia animi mortem uoluntariam miser appetit. Constat ergo amorem, etiam ga pudicam, & facilem uxorem, iuxta atque odium solere uexare maritum atque etiam perdere, ut nihil certe iam expedire nobis magis posse uideatur, quam uxorem omnino carere. Verum enim uero si quando nuptiarum desiderium mentem subeat, parum quidem timendum est, ne nimis amabilis tibi uxor contingat, sed in postremis malis habenda est hæc foelicitas matrimonii, quum quæ rarissime, & quæ paucissimis hominibus id soleat euenire.

De superfluo ornatu, uanoque, ac damnofo
comptu mulierum. Cap. X.

Non est illa quoque sollicitudo uel potius ærumna in postremis habenda, qua quotidie in exornanda uxore miser maritus affligitur. Nulla enim excipitur ferre mulier ex hoc albo, nam omnes, plus quam res patitur, student elegantiæ, & ex sua natura multo comptiores, atque ornatiores penè malunt uideri, quam pudicæ, atque in eo potissimum inter se certant, ut altera alteram luxu uestimentorum, & cultus ambitione præcellat. Mundiciæ quidem lautitiæque, & ornatus, corporis proprium est, atque innatum studium foeminarum, his gaudent, his fruuntur, atque his sese uel in primis iactant. Quamobrem, ut se exornare, atque cæteris comptu superfluo, & luxurioso præstare possint comparanda est eis preciosa, & lauta suppellex atque exquisitus ornatus, ut plurius ferme constet uiro uxoris cultus quam uictus aut uestitus totius reliquæ familiæ. Comparandæ enim sunt ei uestes preciosæ omnis generis: aureæ scilicet

et, sericæ holosericæ lanæ, lineæ bysfinæ, undulatæ in
 tegra concisæ, unicolores, uariæ purpureæ hyacinthinæ
 & eiusmodi absque numero, & absque modestia, Insu-
 per gemmæ, uniones, margaritæ, beryllus, topazius, o-
 nyx, pyropus, hyacinthus, smaragdus, iaspis, adamas, crystal-
 lum, succinum corallium, chrysolithus, carbūculus, char-
 chedonius, sardonix, sapphyrus, & alii preciosissimi quæ-
 que lapilli, quibus utuntur regine, & principes mulieres.
 Volunt sibi insuper monilia, in aures uitas, mitras, reticu-
 la, sudaria, zonas, semizonas, dextrocheria, segmenta stro-
 phia, & uelamina mille. Pennas præterea, pellesque exo-
 ticas, soseas, calceos auro & argento mira arte contex-
 tos, caligas gemmatas, palliola, fascias pectorales, & eius-
 modi denique ornamenta multiplicia, & inusitata, & quæ
 haud ab re mundum muliebrem appellamus, ut sunt
 pectines, specula, flabella, forfices, strigiles, calamistra, di-
 scernicula, dentisfricia, auriscalpia, pixides, fuci, ungueta
 follati, nardina, diapasmata, & eiusmodi. His addas odo-
 res, aquas, muschū, thymiamata, balsama, opobalsama,
 & similia. Hæc aut si per conditione uel potius cupiditate
 aut studio cuiusque defuerint, nunquam speres morige-
 ram & placidam uxorem satis tibi effici posse. At quæ potius
 diebus ac noctibus, nulla habita census, aut facultatis
 ratione, semper, & ubique opportune, & importune
 ad aurem obganniet tuam, quatenus extorqueat tandem
 uel ægre teque inuito, quæ uolet. Ita, non solum erunt con-
 queri. Vbi mi uir latebas, uellem affuisses, quando nostra affinis illa
 hoc mane prædibat ad te plum, hei mihi, quanto me cultior
 atque ditior, & si neque nobilior me est, neque pulchrior: sed
 quod refert uidetur tamen mihi in utroque præstare. Papæ quæ illi ue-
 stis, quæ gemmæ: quæ torquis: quæ fascia pectoralis: Sola ego mi-
 sella squallebâ ueste uulgari, & paupere ornatu, quis su-
 toris uxore sordidior. sedebam seorsum capite demisso, non
 audens pro pudore de terra oculos leuare maluisse egedem
 me tunc quouis obscuro ac tetro carcere teneri obclusam

DE MOLESTIIS CONIV. I

quàm in tam ornato mulierum conuentu, sic conspici
incultam & sordidam. Gratia marito meo, qui me sic ad
mat, quique pluris facit exiguam pecuniam, quàm uxo
ris honorem. Scio quid sum factura deinceps: domi me
continebo, & uti fera cauea conclusa amplius non com
parebo ne quis me tanto meo, tuoque, ac familiæ nos
stræ dedecore uideat. Id fortassis in experto cuipiam
paruum negocium ac ferenda æquo animo molestia ui
debitur: sed re uera graue est, & intolerabile penè mariti
tis hoc perferre. Hinc postmodum miseris fœnus: hinc
nouum, & magnum æs alienum: hinc prædã, & posses
siones pignori, hinc pauperies, & dispendia multa & gra
uia ac uix credenda proueniunt. Itidem quod de cultu,
ac ueste dictum est, dicas de famulatio, si non habeat eos
quos, carpenta, melitæos canes, seruos, ancillas, nutrices,
pedissequas, ornatrices, & id genus omnia, quibus nunc
nobiles matronæ, opulentæ, & optimates utuntur. In
his etiam nihil differre uult pauper a diuite, nec pro re,
sed pro nobilitate, quam sibi falso sæpe arrogat: uel po
tius pro libidine, quælibet accumulari sese eiusmodi re
bus affectat. Has ipsas sollicitudines eleganter Plautus
ita per pulchram similitudinem exprescit. Nocium in
quit qui sibi uelit comparare, nauem, ac mulierem sibi
comparer: nam hæ duæ res nunquam satis ornantur.

De uxore infami. Cap. XI.

Quid uero si uxor tibi parum spectatæ fidei, &
(ut euenire sæpius solet) parum pudica contige
rit? Quam molles tunc tibi uxorem esse quæ
tumlibet importunam, & moribus quantumuis asperis
præd: tam, quàm impudicam. Quot uiros alioqui beati
tos sola coniugum impudicitia reddidit infœlices. Lep
pidus ille illustris nobis sit exëplo: qui Syllanæ factionis
post Syllæ mortem, princeps fuit: hic non tanto dolore
affectus

affectus esse perhibetur, quod mutata fortuna exul in
 Sardiniam fugere coactus sit, quanto quum forte incho-
 disset in epistolam quandam, ex qua uxoris adulterium
 certo cognouit. Mutia quoque Pompeii illius magni
 splendidissimum alioqui omnium ad ea tempora triu-
 phum sua impudicitia sordidauit: nam quum is ex lon-
 go bello, quod contra Mithridatem foelicissime gesse-
 rat, in Italia festinasset, speras optatissimo tandem illius
 coplexu posse perfrui, comperto manifesto eius adul-
 terio, moestitia confectus illico intactam repudiat, & si
 nunquam postea pra pudore, cur eam repudiauerit, di-
 cere cuiquam uoluit: tacitus tamen intra se, & quoad ui-
 xit moerens ex eiusmodi dolore contabuit. Sed quid
 opus de his plura dicere: nobis praesto sunt undique
 exempla & noua, & uetera, & tam externa, quam etiam
 nostratia. Lustremus urbem scrutemur uiciniam, dextra,
 leuacq; aderit, qui contaminatam legitimi tori fidem ge-
 mat: sed multo plures qui ignari domesticae infamiae tra-
 ducantur uulgo, & a tergo digito mostrentur: nam ferè
 nouissimi omnium nostra probra miseri scimus. Quin
 nec reges, nec uiri principes ea nota caruere: quod facit
 ut minus graue uideri possit, si idem, priuatis saepe ho-
 minibus contingat. Philippus Macedonum rex Olym-
 piadam Magni Alexandri matrem in stupro copertam
 repudiat. De Helenae adulterio Menelaus cum uniuersa
 Graecia, simulque cum tota Asia queritur. De impudi-
 citia nefandissimoq; Pasiphaes amore, Minos rex Cre-
 tensis pudefactus dolet: de Phedrae impudicitia These-
 us, de Clytemnestre adulterio Agamemnon, de Aegiale
 Diomedes, de Cleopatrae Ptolomeus. Sed neque Ro-
 mani quidem rerum domini, quanuis seuerissimi sem-
 per pudicitiae ultores fuerint, extiterunt huius tantae infa-
 miae, ac foeditatis immunes. Impudica habita fuit Me-
 tella, L. Syllae alioqui cognomento foelicis: Impudica
 Seruilia Bruti & altera Seruilia Luculli, ambae Catonis

DE MOLESTIIS CONIV.

forores. Impudica Iulia Agrippæ, et Iulia altera Setie
 ri: Impudica Domitia Domitiani, suspecta Sabina. Fili
 Adriani. Suspecta Flavia Pertinacis. Impudica Faustina
 M. Antonini. Impudica Herculanailla Claudii: impudic
 cissima omnium eiusdem Claudii Messalina: quippe
 quæ Cæsarem inueniens thalamum, in publico lupana
 ri noctu, sub emenito Licisq; nomine, prostabat. De
 qua satyricus poeta dixit.
 Et lassata uiris nondum satiata recessit.
 Sed nihil refert, recensere hic innumeras pene mulieres
 quæ suis nefandis adulteriis uiros quamuis honestissi
 mos sordidarunt: quando uel sola commemoratio tur
 pis sit, & odiosa recordatio, Eiusmodi infamiam usque
 adeo obhorruisse Iulium Cæsarem, memoria proditi
 tum est, ut Pompeij uxori, Q. Pompei filia. L. Sylla
 dictatoris nepti repudium miserit, uel ob solam suspit
 tionem adulterii: quoniam P. Clodius inter bonæ dea
 cærimonias ad eam sub foeminæ habito surrepsisse di
 ceretur. Verum re in senatum deducta, ut de pollutis fa
 cris aduersus Clodium quaeretur, uocatusque ob id
 in iudicium Cæsar, interrogatusque quid ipse de ea re
 sentiret: certi nihil habere se dixit: percunctantibus aut
 illis cur coniugem nobilissimam ita à se temere dimi
 sisset. Quoniam meos, inquit non tam crimine, quam
 criminis etiam suspitione uacare uelim. Claudium uero
 Cæsarem publice pro contione multas impudicas uxo
 res se expertum dixisse legimus, sibi que infatis esse om
 nia matrimonia impudica sed non omnia impunita, con
 firmasseque tunc iureiurando, quatenus sibi matrimo
 nia male cederent, permanurum se deinceps in perpet
 tuo coelibatu: addita etiam protestatione, nisi in ea sen
 tentia mansisset, non recusaturum se militum suorum
 manibus transsodi. Agrippinam tamen Germanici fra
 tris filiam per ius osculi, & blandiciarum occasiones pe
 lectus postea uxorem habuit, quæ & ipsa altarum secu

ra conf
 na, sed
 rara in
 foemin
 rum re
 Græci
 quum
 mere o
 monitu
 ris perf
 fore, ut
 in prop
 nobilit
 sus tan
 rata &
 matron
 re pud
 nium: p
 lieres, c
 uno su
 per ha
 manife
 res lon
 institut
 causa,
 hori su
 Metell
 dicitia
 terfecit
 quis a
 xotè,
 plier
 specta
 ipsi ad
 coniug

ra consilium Pallante adultero usâ est, ut Silio Messalia
 na, sed paulo cautius, atque moderatius. Quam autem
 rarâ inueniatur olim in Ægypto ex nobilibus præsertim
 foemina suis uiris fideles desoosus quondam Ægyptio
 tum regis experimento apertissime compertum esse
 Græci scriptores prodiderunt. Nam ferunt his, quod
 quum rex iste præter religionem hastam in Nilum tem
 mere contorsisset, & oculis ob id illico captus esset, ad
 monitum oraculo fuisse, si oculos sibi urina eius mulie
 ris perfunderet, quæ uiri duntaxat sui concubitum sciret
 fore, ut mox amissam lucem reciperet. Id quum sæpe
 in propria uxore primum, deindeque in aliis multis ex
 nobilioribus foeminis frustra, uaneque tentasset, conuer
 sus tandem ad humilis fortunæ mulierem luce recupe
 rata & uerè fuisse oraculum nouit & uxoris ac nobilium
 matronarum impudicitiam compertam habuit. Quare
 re pudicam illam foeminam sibi adiunxit in matrimo
 nium: priorem autem uxorem, ac omnes reliquas mu
 lieres, quarum pudicitia ratio non constabat indignatus
 uno sustulit incendio. Quantopere uero suspectam sem
 per habuerint foeminarum pudicitiam Romani, hinc
 manifestissime apparet: quod (ut legitur) Romanæ mulie
 res longo tpe cogitibus maritis abstemiâ uitâ ægerint:
 institutumque fuerit, ut osculum cognatis darent, noscendi
 causa, & si odor oris indicium faceret potus, nihilo mi
 nori supplicio quàm si adulterium patrassent mulctabatur. Hinc
 Metellus seuerissimus quidem, sed temerarius ultor pu
 dicitia, uxorem suâ eo quod uinum bibisset, pro adultera in
 terfecit. Modestius sane Sulpitius Gedilius, & P. Sophus
 quis æque suspitiose ambo fecerint: alter, n. repudiavit uo
 xorê, quod capite apto præcessisset in publicum, quàm aliis, quàm sibi
 placere uoluisset: alter uero quod dum ludos spectaret, omnium
 spectatorum oculis conspicendam sese præbuerit. Perse uero &
 ipsi adeo male fidere mulierum pudicitia phibetur, ut non
 coniuges modo, uerè et ancillas & pellices studiosissime

DE MOLESTIIS CONIV.

obseruarent, ne cuiusquam externi uici conspectui ulla occasione apparent: iccirco soliti iugiter eas domi occlusas tenere, & in itineribus obeundis sub tabernaculis, & clausis undique uehiculis occulte uectare. I modo, et confidas ebriosæ, & comptæ mulieri intanto luxu, licentiaque furenti: quum tantopere uiri illi sapientes cauere, ut nunquam, nec abstemiis, & sobriis, aut occlusis satis crederent, & tamen non potuerunt obstare, ut illis quodque moribus, & ea seueritate ulciscendæ pudicitia, non plures ferme adulteræ fuerint, quàm pudicæ. Pudicissimæ semel matronarum sententia iudicata est Sulpitia uxor Fuluii Flacci electa ex centum præcipuis, quæ simul lachrum Veneris ex Sybillinis libris dicaret. Idem itaque contigit Claudiæ, dum induceretur Romam deorum mater. Rara quidem pudicarum exempla, at impudicarum frequentissima.

De molestia sterilitatis, & liberorum desyderio. Cap. XII.

Solet infœundæ quoque uxoris coniugium (quod saepe accidit) maximo tædio maritos afficere, qui uel ex eo solo quod liberis careant multi acriter affliguntur, atque in omni uita ex desyderio liberorum incredibilis animi angore macerantur. Consuevit enim quamprimum quis de uxore cogitat, in spem adducit gignendorum ex se filiorum, qua sublata tantus moeror exoritur, ut uniuersalis solus connubiale potissimum sit omnem prorsus iucunditatem coniugii atque tranquillitatem uitæ reliquæ: quum à multis sterilitas ipsa uxor, perinde atque quotidiana orbita deploratur. Vnde de quaeso quid tibi possint asferre commodi nuptiæ, quibus te non esse illigatum, nec posse, etiam si uelis, illigari deinceps, tam iniquo animo uideris ferre ut de religione, institutione coelibatus impie, ac falso queraris,

Quanto sanè melius eum mentis tranquilli te seruire di-
uinis, & carere tantis molestiis, quàm pro tam breui, ino-
certoque solatio, citra omnem libertatem premi graui
iugo acerbissimæ seruitutis: quæ te continenter usque
ad exitum uitæ discruciet.

De solitudinibus parentum Cap. XIII.

DE coniugatorum molestiis, quæ à natura ipsa,
atque ex difficillimis uxorum moribus prouen-
iunt, hætenus satis (ut arbitror) dictum est: dein-
ceps de curis, & solitudinibus parentum, quæ eis oc-
cassione liberorum suscipiendæ sunt, dicendum uidetur.
Fili nanque quo iucundiores parentibus existunt, eo ad-
cerbiores sæpenumero casu quopiam aduerso fiunt.
Necesse est enim ut quisque illi plurimum timeat, cui
plurimum confidit, & id quod quisque maxime diligit
idem etiam sollicitissime custodire: quatenus & trepida
suspicio, & anxia cura, & assiduus metus parentes ipsos
semper sollicitos habeat. Quippe nulla re parentes affi-
ciuntur atrocius, quàm malis, aut incommodis liberor-
um: ut qui sæpe etiam læuissimos sui corporis crucia-
tus neglexerint, eorum tormenta nequiuert ferre: res-
peritiq; sunt, qui ut seruarent uitam filiis, seipsos perdid-
erunt, uitæ iactura illis succurrere non uerentes. Quid ue-
ro si præ inopia rei familiaris parentes ipsi nullo ualeant
ingenio, aut labore sufficientem uictum liberis ministrare,
nec multis eorū necessitatibus ulla sua industria sub-
uenire? Qualem tunc censes ab his sollicitudinem susti-
nere? Qualem miseriam? Quid si peregre profecti fue-
rint: aut petierint militam, aut nauigent? Sanè semper so-
liciti sunt, & anxii, ne quo morbo, egestate, exilio, naufra-
gio, aut captiuitate premantur: ut expectando, ac desi-
derando pendentes, animo assidue crucientur. Verum
si de tantis aggeribus malorum nihil forte contigerit, id

tamen euenire aliquādo necesse est: ut puellus puellave
 ægrotet, & morbo quoquam periculoso laboret. Quæ
 interim credis esse parentis animum? Coit formidine
 sanguis, gelidusque cucurrit dura per ossa tremor, ut
 ait poeta. Interea trepidus ac sollicitus ægrotanti semper
 assistit, oculis auribus, complexuque tenens: anxius
 usquequaque ne quid infortuniter eueniat, & præpos-
 tero ordine filium sepeliat pater. Subinde crescentibus an-
 nis altera cura, ut scilicet tempestiue puer in literarum
 studiis, & artium liberalium disciplinis erudiat. Sed
 multo etiam sollicitudo maior angit, quomodo locu-
 pletare filium cito possit, ut hac cupiditate miser ferme
 desipiat: eoq; animum curas, cogitationes, & labores
 cunctos refert, ut eum supra cæteros tollat, ut quàm spe-
 ciosissimas edes, quàm pulcherrimas uillas, quàm lauti-
 sima, atque cultissima prædia, & quam maximum deni-
 que peculium, omnisque generis patrimonium illi mor-
 tuis derelinquat: nihil interim de se aut de animæ salu-
 te procurans. Quid autem si eueniat ut indociles, tam-
 doq; ingenio liberos educet: & (quod sæpius euenit)
 improbos, inhumanos, impios intractabiles: Tunc quan-
 tus quantus est miser ille pater, perit eoq; in ære cito
 noctuq; consumitur. Et enim quicumque male morat-
 tos liberos tollit, quotidie illorum infaniam exiliū, uul-
 nera, ac sæpe etiam necem luget: si prodigos, ludisque
 & meretricibus deditos præuisam egestatem assistite
 suspirat, & gemit: si gladiatores, & rixosos, huc atque il-
 luc continue circum lustrat, & ad omnem nuncium, &
 ad omnem tumultum perterritus accurrit: uultum ad
 omnem strepitum circum agit, semper pauens, semper
 intentus, ne quid sibi de filio annuncietur aduersi. Por-
 rō qui tales filios habent, inuidere infortunio orbatorū
 coguntur. Habenti si quidem filios improbos iure caritas
 ipsa prædicatur beata: quum tamen euenire hæc sine
 maxima ærumna atque in ære parentum non possit.

Quid uero si iam adultos, probosque, atque bene mo-
 ratos, ac bonæ spei, & quales est reperire difficile, obedi-
 entes educasse contigerit: Magnum id quippe ac rarum
 sed est hoc ipsum sua etiam fœlicitate miserrimum. Ti-
 met. n. tam fœlix pater, & quidem iugiter, ne quid inopi-
 nati, aut repētini accidat: ut quem sibi tantopere superes-
 se peroptat, miser ipse sepeliat priorem: q̄ timor paulo
 certe minor est, q̄ dolor ipsius orbitatis: q̄n̄ iuxta dictum
 illud. Satius sit subire periculum semel, q̄ cauere semper.
 parq̄ ferme passis sit, posse similia pati: siquidē orbato-
 rum parentū exēpls quotidie admonetur similia formi-
 dare. Animus. n. suspensus, & dubius, q̄ obscura spe, &
 incerta expectatione dependet expectando, & desyder-
 ando assidue cruciatur. Quid modo si forte id quod
 tantopere timebatur aduenerit: Nempe nil restat misere-
 ro, parenti amplius, q̄ assiduus mœror, quotidianæ la-
 chrymæ. squalor, sordes q̄; lugubres. Utrobicq̄ ergo pa-
 rentes infœlices, uel dum sollicitat metus amittendi pro-
 bos filios, uel dum uexat patientia tolerandi peruersos.
 Parentum curas scite, atque præclare (ut cuncta) Vergi-
 lius exemplo Aneæ his paucis uerbis monstrauit.
 Neque enim patrius consistere mentem
 Passus amor.
 Et paulo post adicit
 Omnis in Ascanio charitat cura parentis.
 Hinc etiam deductū est illud dictū egregie ab ingenio-
 sissimo poeta Terentio, ubi inducit Mithonē admirantē
 posse quenq̄ hominē in aīo instituere, aut parare, quod
 sit charius q̄ ipse sibi: q̄d euenisse Egioni fratri norat: qui
 pluris facere uidebatur uitam filii, q̄ propriam salutem.
 Quod probe Cicero suo confirmat testimonio, & esse
 uerissimum suo ēt exemplo docet: ait. n. Nihil dulcius
 hominū generi à natura datū est, q̄ sui cuiq̄; liberi, mihi
 uero propter indulgentiam meam, & propter excellēs
 ingenium uita sunt mea chariores.

DE MOLESTIIS CONIV.

Hominem quantumvis sapientem ex nimio amore in liberos suos saepe desipere. Cap. XIII.

Quam sollicita uero, & anxiosa sit parentum uita, quanquam parum expediat uxorem ducere, & liberos educare homini sapientiae, & contemplationi dedito, ac religionis iniuncto mysteriis, Thales etiam Milesius unus ex septem sapientibus Graeciae ingeniose & callide hac pulcherrima machinatione monstrauit. Nam is quum diu cum Solone, qui & ipse erat de numero sapientum, de hac ipsa re nequicquam uerbis plurimis contendisset: sic ei demum hoc inuento non minus astute, quam sapienter imposuit. Quum enim forte loquendo uicisim (ut fit) deambulant una pariter in foro, Thales ex composito curauit, ut Soloni, qui pro nuptiis tunc agebat, mors filii subita nunciaretur: ad quam uocem Solon uir alioqui sapientiae gloria insignis ita repente consternatus animo fuit, & usque eo commotus ut insanire, ac furere coram omnibus coeperit, ac paulum abfuit, quin praeter tristitia animam miser efflaret. Ex quo factum est, ut ob eam molliorem animi deinceps ex sapiente, qualis ad id tempus habitus fuerat, sit a cunctis inconstans mollissimus merito reputatus. Nam humi statim indecore prouolutus, capillum, & barbam uellens, iniectis pulueris ora foedat, pallium dilacerat, foemineoque eiulatu foedum spectaculum, & quam gerere solent sapientis persona maxime indignum, palam, publicaeque cunctis praebet. Verum ubi concurrente illuc magna turba hominum satis spectatus, delususque fuit: tunc Thales, cuius opera fuerat is nuncius allatus, apprehendens pallio iacentem, subridens uultu hilari ac iucundo sic exanimatum dolore hominem alloquitur. Bono esto animo inquit, filius tuus uiuit, ualetque experiri tantum uolui an uxorem ducere, & filios procreare.

expediat sapienti, ut ipse tibi persuades, & immoderata mecum assertione contendis. Nam iam satis constare arbitror, quemadmodum & tu ipse modo sensisti, & isti omnes uiderunt, id non modo non conducere, uerum maiorem in modum officere, & repugnare sapientiæ: quando ob filiorum malum ipsi etiam sapientes nimio mœrore confecti sensu decidant, & dementes, ac fatui reddantur, ut tu ipse modo cunctis hic astantibus apparebas. Hactenus Thales ualde lepide, ac perquam sapienter. Id autem ita se habere etiam ex Periædri obitu multo planius aperitur, qui & ipse habitus est ex illis septem sapientibus haud postremus. Is enim non falso nuncio (ut de Solone nuper dicebamus) sed uera filii morte nunciata, tanta animi tristitia affectus est, ut præ magnitudine mœroris expirauerit. Quis ergo non uidet, uel per ea quæ diximus, uel ex aliis multis, quæ breuitatis causa pertransimus, minime conducere sacerdotibus, quibus diuinæ sapientiæ & cœlesti contemplationi uandandum est nec mulieribus admisceri, nec liberos procreare: quando quidem tanto sint impedimento nuptiarum molestiæ diuinorum contemplationi, ut etiam qui sapientissimi haberentur, cogantur uel solo amore filiorum desipere.

De educandorum nepotum: filiarum, nepotumve collocandarum sollicitudine. Cap. XV.

ATqui demus interim in re uxoria parentibus pro uoto omnia fauste, foeliciterque, succedere: diuitias scilicet, filios probos, doctosque, & adultæ iam ætatis, & quales maxime optauerant, omni laudum genere præstantes. Quid modo reliquum est? Nimirum ut exoptent iam sibi ex eis nepotes, ac posteros dari. Quod quidem dum paratur, renouantur sollicitudis

nes, geminantur labores, ac curæ rursus priores insurgunt: nouaque subinde educandorum nepotum fastidia: & male ferenda senis, anxia, & sollicita procuratio familiaris renascitur, & ad recidiua tædia, & ad intermissas molestias ob successionem posterorum relapsus. Quid si contingat, ut is uel ex uxore filias, uel ex nuru neptes suscipiat: quid ea molestia grauius. Vellat animum custodia puellaris, fragilis, ac lubrica fama pudoris. Fiunt nubiles, cura acrior. Urget. n. parandæ dotis cupiditas: tenet sollicitum periculosa alea de eligendo genero, pendet animus quem nã potissimum optet, aut deligat ex multis diuitem ne, an probum: in quorum altero summa foelicitate est opus, in altero autem summa dote. Etenim p hæc tempora non nisi ingenti pecunia filiarum nuptiæ parantur. Hinc illa sub Euchiõnis senis persona communis parentum querela. Virginem habeo grandem, dote cassam, & illocabilem. Nempe uel si unica sit magna summa pecuniæ necessaria est, si dũg duplo maior, si plures maxima, & fortè quantam patrimonii totius census ferre non perualet. Et ne interim ignores, quot tibi liberos una possit foemina parere, si modo uera fuerint, quæ de ea re Græci tradunt: Cambè chalcidica, quæ prima ærea arma confecit, centum liberos dicitur peperisse. Sed huius rei fidem apud suos auctores relinquo: neque contendo: id autem esse ne possit, ipsi uiderint. Danao Argiuorum quondam regi pro uero refertur, quinquaginta fuisse filias: & Abessan Bethleemite Hebræorum iudici triginta. Aliud etiam incommo- dum afferre solent parentibus liberi, quod quum uitæ finis uniuersas ærumnas cæteris mortalibus terminet, soli parentes ob liberorum affectum ultra etiam extremum diem curas transmittunt: quum ne morte quidem patris ille affectus uideatur posse dissolui. Moribundi namque ultimo illo anhelitu ad liberos ita respiciunt ut illorum plus ferè orbitatem, quàm imminentem mortem mis-

fidoleant, quatenus sibi ipsis propter eiusmodi sollicitudinem nec uiuere, nec mori satis uacet. Adest, n. morientem uxor singultans, & lachrymis madens; adsunt liberi fletus, & quasi orantes ne se iam iam efflaturus aiam pater deleat. Atque ita fit ut miseri parentes dum migrant è uita, nondum sibi desinant esse molesti, prope quod in uita ulterius quod uitæ terminus postulat de liberis supstitibus cogitant. Norat id probe Iacob ille antiquus totius Israelitici populi pater, qui moriens, accitis ad se filiis, ita est primogenitum allocutus. Ruben (sic, n. est noiatus) primogenitus meus, tu fortitudo mea, & principium doloris mei. Quibus uerbis innuit dolorem una cum filiis oriri parentibus solere, atque eorum spes immixtas semper esse & metus & noceroris aculeis: ideo primogenitum principium doloris appellat. O cœlibum ergo conditionem fortunatam, & uitam, & mortem fœlicem: utpote quibus liber semper est animus, atque id tantum curæ restat, quo pacto Deo seruiat, uiuat, ac moriantur. Sed ut, quod uere sit, hoc aptius dignoscatur, dimissis coniugatis de cœlibum tranquillitate dicamus, & breui oratione utriusque uitæ interuallum legentium animis ueluti in tabula conspiciendam proponamus.

Quantum differat uita cœlibum à uita coniugatorum
atque impudicorum Cap. XVI.

Sane quod diuersa sit uita cœlibum à uita coniugatorum, magisque è uita incôntinentium & impudicorum facile est iudicare, tamen inter se distant, quantum portus, & pelagus, pax & bellum, mors & uita, siquidem libido semper occupatissima est: contra uero castitas semper uacua: illa cõfusam, & perturbatam uitam agit, hæc quietam, & tranquillam: illa spurcitiam, aut corruptionis parit notam, hæc mundiciam, & integritatis gignit florem: illa infamiam exhalat undique fœtorem, hæc clarissimi nominis spirat ubique odorem: fluctuat illa, hæc in portu quiescit: illa inter acies, & furorem armorum semper agitur, hæc extra omnem tumultum in se ipsa posita

DE MOLESTIIS CONIV.

dulci pace perfruitur. Castis præterea in tota uita aridetur
largitas, beneficentia, hilaritas, libidinosis uero contra so-
licitudo auaritia: ambitio in omni ætate grassatur. Plato
iccirco dicit homines continentes, & uoluptatum uicto-
res foelicissime triumphare: molles autem, & à uolupta-
tibus pessundatos instar mancipiorum captiuos duci: in-
felicesque semper esse, & miseros. Sed quid opus est
pluribus uerbis: ut facilius, & expressius pateant, quæ di-
cimus, proponenda est hic sub aspectu utriusque uitæ
ratio, ac uelut imago quædam suis coloribus effingenda.
Itaque proponamus animo, & cogitatione duos ho-
mines contrariis prorsus moribus inter se præditos, uo-
num liberum, alterum occupatum: unum miserum, &
mordacibus undique curis circum uallatum, instabilem
solicitem anxium: alterum uero tranquillum, nihilque
habentem, quod aut conturbet animum, aut remordeat
at conscientiam: quippe quem non uxor exagitat, non
anxia liberorum cura sollicitat, non concubina corrodit,
non infamia pungit, non strepentis domus murmur ob-
tundit: non opprimit graue æs alienum, nõ nimius sum-
ptus extenuat. Porro sicut ille totus alterius est, atque
malis undique oppressus, ut par molestiis esse non possit,
ita hic noster ex aduerso solutus curis, liber, ac domi-
nus sui præ illo foelix est ac perbeatus, utpote solus abs-
que uxore, & liberis, ac de nulla re anxius sed in spe coe-
lestis gaudii animo semper tranquillus. Talis aut si quan-
do uideatur ociosus, & solitarius, & tristis, tunc est ma-
xime lætus, & honestissime comitatus. Is enim legendis
do & meditando iucundissime cum Deo uersatur, & al-
tissimæ contemplationi conditoris inhæret: & est ipse
quidem uon affluentiã diuitiarum, sed cupiditatis mor-
do, uel in ipsa sua tenuitate ditissimus. Ducit itaque uitæ
castus tranquillum æuam, securas, ac quietas noctes, læ-
tos, & iucundos, atque alcyonios (ut aiunt) dies: quippe
qui ex penu quanuis pauperi sufficientem, ac beatam

prom-
nio in-
parun-
bene-
tanqu-
num
dormi-
radicu-
quo m-
nis car-
moder-
ris per-
cunda-
pe qu-
doriæ
sibi ob-
dæ cit-
qui in-
senem-
ait esse
stissim-
simos
esse m-
est del-
luxu &
tam ce-
re plac-
sam in-
tem tu-
atque
tos. V-
quam
contir-
dolor
tera iu-

promit mensam: suæq; gaudens conscientia testimonio interna pace usquequaque perfruitur. Hinc est quod parum nihilve de morte sollicitus curate quin memoria beneactæ uitæ, & spe futuræ retributionis, ex hac uita tanquam ex hospitio in patriam transire desyderat, Psal. Pal. 4. num sibi illum dauidicum canens. In pace, in id ipsum dormiam, & requiescam. Est huic ergo conscientia paradisi, solitudo uoluptas, cubile templum, utpote in quo meditari didicerit, non rixari. Is utique modo diuinis canticis delectatur, modo literariis studiis eruditur, modo diuinis meditationibus exercetur: ut nihil temporis per segnitiem illo sibi momento pereatur. Huic iucunda etiam uenit senectus, quæ aliis est molesta quippe quæ uictrix deliciosæ iuuentutis, exoptatam diu uictoriae lauream sibi est allatura. Nam senex qui nullius sibi obscœnitatis est conscius: spe certa afficitur adipiscendæ cito beatitudinis: quæ uel una affectam multis aliorum qui incommotis senectutem, & releuare, & delectare senem potest. Sed & Plato in libris de legibus duplex ait esse uitæ genus, alterum iucundissimum, alterum iustissimum: & qui uitam uiuunt iustissimam, eos foelicissimos esse: contra, qui iucundissimam sine uirtute, eos esse miserrimos. Et alibi pro certo dicit, quod sicut plus est delectationis in ipsa temperantia, & castitate, ita & in luxu & libidine plus doloris. Qui recte inquit iudicat, uitam continentem, ac temperantem, statuit in unaquaque re placidum esse, ac tranquillam: contra uero luxuriosam in unaquaque re inquietam, ac perturbatam, habentem tum dolores, tum uoluptates intensas, insanasque, atque amores urgentes, & supraq; dici potest inflammatos. Voluptates etiam plures esse dicit in temperantia, quam dolores. tum amplitudine, tum etiam copia, & continuatione: in luxuria uero contra longissimi insunt dolores, breuissimæ uoluptates: ideo fit ut inde uita altera iucundior, altera acerbior, necessario naturæ lege

sequatur. Quicumque ergo cupit læte, & iucundæ absque dolore uiuere, caueat ne uiuat luxuriose. Hactenus Platonis. Ad probanda insuper huius uitæ commoda, si placet, Metelli quoque Numidici grauis, ac disertus uiri testimonium producamus. In ea nanque oratione, quam in celsura sua ad populum Romanam de ducendis uxoribus habuit, ita elocutus ferunt. Si sine uxore (inquit) possemus. Quirites esse, profecto libenter oēs ea molestia careremus, sed quoniam ita natura comparatum est, ut neque cum illis satis commode, neque sine illis ullo modo uiui possit, salutis perpetuæ potius, quam breui uoluptati consulendum est. Vide quales quomodo Romani instanti per ea tempora propter molestias coniugiorum abhoruerint à ducendis uxoribus, ut necesse fuerit hortari eos publice per Censorem ad matrimonia capefcenda, non ob aliquod priuatum commodum, sed propter defectum populi ad communem utilitatem. Sapienter sane appellauit Metellus cœlibatum uoluptatem: & maximum commodum dixit esse carere uxore: non quod ethnicus homo, quæ esset uirtus castitatis: neque quod ullum premium putarit esse uirginitatis: sed ab ipsa solum natura edoctus norat cœlibatum nuptiis fœlicitate longe præstare. Quin etiam Epicurus ipse tantus uoluptatis assertor præcipit in eunda raro coniugia: quæ multis essent referta incommodis, uoluptati quam assererat, infensis. Dicebat. n. in his rebus hac usurum esse compensatione sapientem, ut ipsam etiam uoluptatem superat, si ea plus doloris allatura sit, quam iucunditatis: ut est uidere in his, quæ ad uenereorum usum pertinent.

Voluptatem animi multo iucundiores esse quam corporis. Cap. XVII.

IS quoque Epicurus iucundissima quæque (quis sensu corporis iudicentur) ad animum tamen transfere

da esse censebat, quoniam corpus tabet, sed gaudet, dum
 presentem sentit uoluptatem, & non amplius, at animus
 prospicit etiam uenientem, & perceptam semel e me-
 moria effluere non permittit. Sapienter hæc sanè dicta,
 à quocunque dicantur, etiam si ab Epicuro, iucundio-
 res scilicet esse animi uoluptates, quàm corporis. Quã-
 obrem falluntur sanè molles, & uoluptarii homines, qui
 sensu corporis, magis, quàm iudicio animi æstimant pro-
 bantque, uel damnant uoluptatem. Nam si uelimus eã
 animo potius (ut par est) quàm corpore metiri, nec de-
 cipi sensu, nihil profecto nobis erit iucundius, quàm abesse
 a ueneris uoluptatibus, & tranquillo ac iucundo ocio
 solitudinis perfrui: atque simul & animi & corporis cu-
 iuscunque generis libertate potiri: quam quidem iucun-
 ditatem non uisi experti norunt. Multo enim suauior
 est honesta uoluptas, quæ ex hac libertate animo com-
 paratur, quàm ea quæ cum libertatis iactura ex libidi-
 nis usu innumeris molestiis corporis sensu percipitur.
 Quidnam quæso nocturna illa solitudine tranquillius,
 Quid nocte silenti silentio ipso suauius? Quid per æstum
 gratius (uel si palæis cubites) quàm per totius lectuli spatia iac-
 tare pedes, iactare brachia, & pro libito uel reiicere, uel
 ad se stragula trahere? Et quod etiam maius est tuto quies-
 cere, & sine uisis somniorum molestiis placatissimas ag-
 gere noctes: nec nisi naturali somno exaturatum sub lu-
 cem excitari uiuereque suo more ut uelit? Id optime no-
 rat Q. Cicero. M. T. Ciceronis frater, de quo ipse Cice-
 ro sic ad Atticũ suũ scribit. Quintus ab ducenda uxore
 sic abhorret, ut quicquid libero lectulo neget esse iucundius.
 Atqui sanè lasciuius hic quispiam non ex iudicio ratio-
 nis, sed ex suo affectu aliter sentiet, quod abesse uideat ab
 hac iucunditate, quod ipse existimat potissimum, præ-
 potentem scilicet ueneris uoluptatem, propter quam
 perpetiendas omnes molestias, & perferenda cuncta

DE MOLESTIIS CONIV.

incommoda sibi peruersa licet mente proponit. Verum quanto rectius coelebs, qui recti animi iudicio ductus nunquam optandum censet, quod tanti constet neque habendum ullo pacto in bonis, quod tantis redimatur incommodis, neque dulce putandum quod tanta amaritudine misceatur: & tot molestiis refertum scateat. Coelebs nanque sicut abest a uoluptate ueneris: sic eadem ratione procul abest à multis, et magnis ærumnis, quas affert ipsa uoluptas: nam (ut aiunt) sicut nec meli, ita nec apes. Vnde amator ille Plautinus. I actor inquit, crucior, agitor, uxor, ui amoris totus miser. Satis ergo constat (ut arbitrator) propagandi causa potius, quam uoluptatis, iuxta Metelli sententiam ac secundum consilium rationis incundas esse connubii molestias: sapientis alioqui carere uxore multo iucundius esse: quicquid sentiant impudici. Verum quia hoc tempore minime uerendum est, ne præ nimio studio castitatis destituantur mundus cultoribus, quoniam pauci admodum sunt, qui delectentur castitate, & pene innumeri, quibus neque uxores quidem, præ libidinis intemperantia sufficienti multo potius est habendum Christi nostri Dei consilium, quam Metelli, quando ad cœlestia regna tendentibus relinquendam uxorem, & præcingendos lumbos et lucernas concinnandas mandauit, ut mundities scilicet niteat castitatis in corpore, et lumen refulgeat ueritatis in operatione quod per lumbos, lucernamque uolebat seruator noster intelligi.

Voluptates cuiuslibet honesto negotio esse impedimento, nec decere sacerdotes uxoribus uti. Cap. XVIII.

ET enim quid mirum si uiris religiosis, et clericis, ab uxore, et ab omni libidine continendum sit: qui tantopere officere soleant uoluptates rebus agendis, ut

dis, ut inter ipsa etiam temporalia negotia consueuerint ab ipsis sæculi hominibus negligi. Reiciuntur quidem ab aduocatis, & patronis dum reboat litibus forum, contemnitur à disciplinarum studiosis, dum resonant disceptationibus philosophorum gymnasia. Idem obseruat in mercandis, aut commutandis rebus mercator Intentus; nec secus strenuus miles, qui & arma, & æquos potius, quàm uoluptates, aut mulieres meditatur. Idcirco Scipio præclarus ille Romanorum imperator, in bello, quod ad Numantiam gerebat, ex urbe rediens castra ingressus statim omnia, quæ spectare ad uoluptates, deprehenderat, protinus sum mouenda mandauit. Ita quidem opinatus nihil tam occupare, ac corrumpere militum animos, quàm libidinem, & superfluas uoluptates. Idem fecit illustris ille imperator Metellus qui bello Iugurtino eadem seueritate castra purgauit. Plato quoque philosophorum omnium sine ulla controversia princeps laudare uehementer continentiam solebat, nuptiasque, & quamcunque aliam uenerem dissuadere, quod per eas uoluptates, ac curas impediri maxime dicebat philosophiæ studia, & omnes literarum disciplinas. Verum si his, qui humana negotia tractant, quique liberalibus disciplinis incumbunt, tanto opere tranquillitas mentis est necessaria: quid quaeso existis mandum de his, quibus rei diuinæ opera danda est ubi nil aliud licet cogitare quàm Christum, & cœlestia? Porro uacuo ac defecato prorsus animo, & purgatissimo pectore ab omni libidine his opus est. Quam ob rem in Leuitico legimus dominum sacerdotibus præcepisse, ut renes uictimæ integros cum toto adipe, *Leuit. iiii.* ubi liquoris obscœni sedes est, igne comburent, uetans ex eis nullam omnino partem retineri quippe qui instrumenta sunt concupiscentiæ. Id autem quid est aliud nisi expressa imago sacerdotis Christiani: in quo quidem sacerdotes ex carnibus sacrificii uiuere debent.

DE MOLESTIIS CONIV.

sed nihil gustare ex renibus hostiæ. Hoc est ea, quæ sunt ad usum & uictum necessaria ab his accipi rite posse, sed quæ faciunt ad uoluptates, quæ ex renibus profuunt, omnino reici oporteret. Quæcunq; enim in illis sacrificiis fiebant, figuræ, & umbræ erant eorum, quæ essent postmodum euangelicæ legis tempore reipsa perfecte complenda. Eò quoq; spectare arbitror, quod legitur de Mose in Exodo: qui ubi cominus cum Deo loqui parat, abiicere pedum calciamenta iubetur. Quid ibi aliud per pedes designatur, quam affectus qui soluti, & liberi esse debent ab omni impedimento terrenorum: eis maxime, qui Deo propius accedere parant, & quibus iam initum est sacerdotium. Calciamentum autem solui mos erat his, qui iure ppingtatis oblatas sibi nuptias in ire reuulsissent. Deo igitur appropinquare uolentes iubentur pedum calciamenta dissoluere: hoc est abrenunciare nuptiis, & se procul à connubiorum tumultibus à mouere. Vbi enim sacrosanctum corporis, & sanguinis Christi mysterium peragitur, non terrenas cupiditates, & carnales delicias tantum seponere sufficit: sed reicere omnes prorsus curas, & diuina duntaxat meditari par est. Nam tunc demum gustum aliquem cœlestium gaudiorum, & promptas ex thesauris diuinæ sapientiæ opes nobis Christus noster impertit, quum nos uidet repurgatis mentibus totos inrendere contemplationi cælesti. Talis enim gustus, nisi in summa tranquillitate animi, & corporis, sentiri nequaquam potest.

Exo iii.

Iniquum esse credere fore bonum concedi, ut utantur sacerdotes uxoribus. Cap. XIX.

Quomodo poterit sanæ mentis quisquam sibi persuadere, posse licite sacerdotem sacris operam dare mysteriis, simulq; & coniugio, & liberis: quum nulla libido pro certo careat immundicia: Quod

asserit & dicens, nescit uideatur tamen deficiat merito. Augustinus naturale cit enim est: non tunc peccat usq; ad testes ad illo pitet, uagant. citur uolo malo stolus, cit coni nostra t licere n terdictu dei, ut ceat in quietus bum D alteris u res legu tores, sum, ip cant, se stimo t pare ille animo.

asserit & Hostiensis in summa de clericis coniugatis :
 dicens , quod quanuis coniugatus dicatur caste , & ho-
 neste uiuere , ut legitur , X X X I . distinctione , habet
 tur tamen immundus , nec idoneus ullo pacto ad ec-
 clesiastica officia exercenda , sicut nec in ueteri testa-
 mento . Magis etiam aperte affirmat : hoc ipsum . D .
 Augustinus contra Pelagianos , qui assererat libidinem
 naturale bonum esse , nec in ea esse , quod pudeat . Dis-
 cit enim in coniugatis , & in omni homine , libido mala
 est : non nunquam enim ad illicita trahit : quia uoluntas
 in peccatrici , qua factum est , ut ea esset in membris ,
 usque adeo contraria est , ut ipsorum coniugatorum men-
 tes ad illicitum usum , ardore sui sic anhelantes præci-
 pitet , ut eadem licentia acti , potius quam agentes ,
 agant . Fit enim uoluntas incontinens , dum illicita uin-
 citur uoluptate , quæ tamen uenialis est in coniugatis il-
 lo malo bene utentibus . Quod ita esse ostendit Apo-
 stolus , quum causa orationis continentia tempus indis-
 cit coniugatis . Hæc illæ . At nunc ubi sunt , qui hac
 nostra tempestate , & si consentiant interim nobis non
 licere modo sacerdotibus ducere uxores propter in-
 terdictum ecclesie , dicunt tamen expedire negotio fi-
 dei , ut relaxata prorsus constitutione cælibatus , li-
 ceat in futurum : quod (ut isti aiunt) uiuerent illi
 quietius , & populo cum auctoritate prædicarent uer-
 bum Dei : & liberos educarent liberaliter , nec alteri
 alteris uicissim essent probro . Hastenus isti recentio-
 res legum censores , uel potius nouarum legum las-
 tores , quorum doctrina , quantum ego iudicare pos-
 sum , ipsis sibi periculo est : ac facit , ut quæ isti di-
 cant , serio ne , an ioco dixerint uix ausim affirmare : exis-
 timo tamen eos sub blandiri potius impudicis , atque pal-
 pare illorum impudentiam , aut suis fauere potius uitiiis , quam ex
 animo , atque ex sententia hæc dicere . Sed quacumque mente ,

I Cor. VII.

DE MOLESTIIS CONIV.

aut stomacho dicant, scribant ve, ipsi uiderint: cū uerum autem, aut quam uerisimile dixerint, uos optimi lectores quæso attendite, & iudicate. Est enim facile cognoscere, uel ex his, quæ iam dicta sunt libro superiori: uel ex his, quæ deinceps sumus dicturi, an eiusmodi ratio sit hominum assentaneum humanæ imbecillitati, an indulgentium potius mollitudini, & studentium nouitatibus. Audemus nos quidem, qualescunq; sumus, affirmare cum Apostolo multo melius esse si sic cœlibes permiscerint, quam improbam istiusmodi sententiam sequi: quæ profecto aquæ hæret (ut dicitur) & à uia rationis, & æquitatis aberrat: utpote quæ omnem religionis cultum cū ipsa pene religione subuertat: quādo istiusmodi nuptiæ non tam occasionem honestius, aut tranquillius uiuentium di (ut isti somniant) quàm aras, ac basilicas profanis diripiendi, & quod peius est, animas perdendi sacerdotibus darent. Quis nam est hodie quæso sacerdos (modo sit ei aliquid pudoris) qui sua interesse arbitretur tantam licentiā induci? Possunt ne cuiquā iucundæ & gratæ esse curæ, angores, sollicitudines, uitæq; ærumnarum, atq; molestiarum confertissima? Quis enim nostrum poterit uxoris ornatum, & immodicum sumptum familiaria, liberorum molestias, & hoc genus incommoda mille, quiesco, ac tranquillo animo ferre? Nonne eo usq; miseros homines mala tanta deducāt necesse est, ut exspilare, & diripere sacra prophanaq; omnia compellantur: quatenus uix lapides, tigna q; templorum, nedum uestis, aut aurum, aut præciosi quicquam ædibus sacris supersit. Nisi forte nostris latinis eueniat: quod nunc esse apud Græcos audimus: tanta scilicet pauperies, ut nihil subsit ultra in templis sacerdotibus rapiendum. Quod uero ad auctoritatem attinet, multo sane secius eueniet, quam isti falso autumant: nam non modo nulla auctoritas accedet ex eo sacerdotibus, sed magnus potius contemptus. Quis enim auderet uxorato sacerdo

IIIV. 100

liquid
esse ce
pe cor
minar
re, ut
fortals
(ut co
creta:
tingat
niciem
ut nor
tius ui
drent
tionib
tū phi

Q
& ex
asserit
atq; ta
ptari,
ptates
læ exit
pecud
esse di
hilce u
allquic
undi, &
mune:
simun
net uo

aliquid iam tuto committere, quod uxorem eius uellet esse celatum? uel etiam uiciniam? Quid si uxor (ut sæpe contingit) zelotipa fuerit, & ex eo (ut est uulgus foeminarum) forte in sanierit? quoniam pacto poterit ferre, ut uideat puellas, aut iuniores foeminas, de quibus fortassis male suspicatur, mariti pedibus prouolutas; & (ut confitentes decet) ore ad os, & in aure obloqui secreta? Quid si male moratos liberos (ut sit uulgo) contingat educari? O qualia, quantaq; hinc scandala ad perniciem animarum, & corporum hac licentia parentur, ut non is iam pastor super gregem datus, sed lupo potius uideri, diciq; possit. Cæterum ut quam male quadrent eiusmodi libidines & uoluptates uero contemplationibus addicto: apertus perspicias sententias sapientium philosophorum de uoluptatibus in mediū pferemus.

Sententiæ nobilium philosophorum contra uoluptates. C A P. X X.

Quinq; esse hominis sensus scribit Aristoteles, per quos uoluptas uel animo, uel corpori quæritur: & ex his omnem uoluptatem, quæ immodice capitur, asserit turpem, & improbam esse: uerum quæ ex gustu, atq; tactu, qui sunt ex omnibus sensibus maxime uoluptarij, eam omnium foedissimam. Iste enim duæ uoluptates gustus uidelicet & tactus: idest cibi & ueneris solæ existunt nobis communes cum belluis: & ideo in pecudum, ferarumq; animantium numero habendum esse dicebat, quisquis ferarum in morem, plus æquo, hisce uoluptatibus occupatur. Quis enim inquit habens aliquid humani pudoris, uoluptatibus istis duabus conuindi, & comedendi, quæ homini cum sue, atq; asino communes sunt, gratuletur? Extat eiusdem philosophi utilissimum, idemq; sanctissimum documentum, quo monet uoluptates abeūtes considerari debere, earumq; tur-

V ili

DE MOLESTIIS CONIV.

pissimos, & amarissimos fines nosci, quo facilius ab-
 sterreamur ab his, & minus cupide eas amplius repeta-
 mus. De uoluptate aut in communi ueteres philosophi
 uarias, diuersasq; atq; sibi inuicem repugnantes sententias
 habuerunt. Epicurus enim ob hanc ipsam uoluptatem
 maxime infamis, in ea sibi summum bonum constitu-
 bat. Contra uero Antisthenes sectæ cynicæ illustrator
 summum malum in ea ipsa uoluptate ponebat. Speusip-
 pus autem, & cum eo omnis academia uetus, uolupta-
 tem, & dolorem æque duo mala esse dixerunt opposi-
 ta inter se: bonum uero esse, quod utriusq; medium for-
 ret. Zeno stoicus censuit uoluptatem esse indifferentem,
 nec bonū omnino, nec plane malū: quod adiaphoron
 Græce dicitur. Gritolaus peripateticus multo uerius, &
 malum esse per se uoluptatem esse aiebat, & multa præ-
 terea mala ex sese parere. Refert Cicero in libro, qui de
 Senectute, uel Cato maior inscribitur, Architam Taren-
 tinum magnum in primis atq; præclarum uirum dicere
 solitum, nullam capitaliorem pestem hominibus natura
 datam esse quam corporis uoluptatem: cuius auida libi-
 dines temere & affrenate ad potiandum incitatur. Hinc
 pauperem, cædes, prodiones, euersiones urbium, stu-
 pra adulteria, & omne flagitium nasci dicebat: ac nullū
 deniq; scelus, nullumq; tam magnum facinus fore, ad
 quod suscipiendum non libido uoluptatis impelleret.
 quonq; homini Deus nihil præstabilius mente dedisset,
 huic diuino muneri, ac dono, nihil tam esse inimicum, q̄
 uoluptatem: quatenus libidine dominante temperantia
 nullus locus esse possit: neq; in uoluptatis regno uilo pa-
 cto uirtutem posse consistere. Quod ut magis conspicu-
 cum appareret, fingere animo iubebat aliquem tanta
 incitatum corporis uoluptate, quanta percipi potest ma-
 xima: nemini censebat fore dubium, quin tam diu, dum
 ita uoluptate gaudeat, nihil agitare mente, nihil cogita-
 tione consequi posse. Siquidem quum ea dominatur,

omne
 quam
 comm
 Plato
 niam
 boni d
 impre
 aliqua
 deret
 q̄ frat
 tem so
 immo
 ullum
 ptati c
 solitus
 uenere
 sibi hab
 poreis
 uideri
 esse di
 eum p
 ad mo
 teneret
 nibalis
 animi,
 piit, c
 afferri
 ta præ
 esse qu
 mus, &
 Pythag
 ceda er
 nã freq
 pus sol
 contin

omne animi lumen extinguere: consilium impedit: & tanquam inimica rationi nullum prorsus habet cum uirtute commercium. Recte ergo ingenii, & doctrinae princeps Plato uoluptatum malorum escam appellabat, quoniam, ut Cicero interpretatur, sic ea homines sub spe boni capiuntur, ut pisces sub spe cibi hamis fallentibus imprecantur. Quotus autem quisque hominum nisi spe aliqua, uelut esca illectus, ad peccandum gratis accederet? Ab Homero Iccirco uoluptas fraus appellatur, quod fraudulenter homini quantumuis sapienti auferre mentem soleat. Dicit namque idem Plato hominem propter immodicam uoluptatem de statu suae mentis elabi: nec ullum cum modestia, aut temperantia esse posse uoluptati commercium. Is propterea (ut refert, D. Augustinus) solitus erat frequenter admonere suos discipulos, ut a ueneriis uoluptatibus omnino abstinerent: persuasumque sibi haberent, ueritatem ipsam, quam quaerebant, non corporeis oculis, aut sensu aliquo, sed sola mentis puritate uideri posse: cui percipiendae nihil magis impedimento esse dicebat, quam uitam libidinibus deditam. Et ideo ferunt eum perdurasse: coelibem, & uitam castam duxisse usque ad mortem. Cato dicebat animum eius, qui a moribus teneretur, in alieno corpore uiuere. Plutarchus in uita Hannibalis, Carpunt inquit, blandae uoluptates omne robur animi, indolentemque uirtutis, & ingenium labefactant, & consilium eripiunt, quoniam nihil periculosius uoluptate humano generi afferri potest. Hippocrates & ipse diuina uir scientia ut multa praecclare, sic hoc breuiter, coitum uenerium: dixit partem esse quadam morbi teterrimi, quem latine comitialē nuncupamus, & uulgus, licet imperite, caducum appellat. Propterea Pythagoras dicere solebat, tunc ueneriam uoluptatem excedam esse, quam homo seipso infirmior effici uelit. Ita re uera est: nam frequens concubitus, (ut Cornelius Celsus docet) corpus soluit, ac debilitat, sicut econuerso firmat, ac roborat continentia. Egregie Cato ille Ciceronianus magnam

DE MOLESTIIS CONIV.

habendam censuit esse senectuti gratiam, ob præclarum munus ætatis illius: quando quidem id auferat senibus, quod est in adolescentia turpissimum: diffuere scilicet libidine, & obscœnis uoluptatibus inquinari: Ideoq; liberam: assererat solam ætatem senectutis, quæ non esset fœdis eiusmodi libidinibus mancipata. Neq; secus atq; hic Latinus, Cato, Græcus Sophocles, qui ætate iam senior requisitus à quodâ, num adhuc rebus ueneris uteretur: Bona inquit uerba quæso amice. Ego uero liber ter istinc, tanquam à domino agresti, & furioso profugi. Non possum tacere alterum quoq; Catonis oraculum maxime memorabile. Cogitate inquit cum animis uestris si quid uos per laborem recte feceritis, labor ille à uobis cito recedet: benefactum autem à uobis, dum uiuitis, non abscedit. Si qua uero per uoluptatem nequiter feceritis, uoluptas cito abibit, nequiter autem factum illud, apud uos semper erit. Sapientissime sane dictum, ac præ oculis semper mentis habendum. Quid enim uel ad laboriosum uirtutis studium amplectendum, uel ad dolosum uoluptatis solatium fugiendum, aut aptius, aut sapientius excogitari potuit: Anæus quoq; Seneca nihilo inferior Catone, neminem ait turpius occupari, quàm qui uino, & libidini uacat: cæteros, & si uanæ gloria imagine teneantur, speciosius tamen errare: & licet auaros, licet iracundos enumeres, uel delatores, omnes tamen istos uirilius peccare, in uenerem autem, ac libidinem projectorum inhonestissimam labem esse. Talius enim (ut ipse inquit) est animus fractus, & mēs impotens cogitare aliquid præclarum, aut aliquid decorum meminisse, aut quid diuinum intelligere, consilii prorsus ac rationis expers: atq; id tantum bonum esse diffinies: quod si pecudes loqui possent, appellarent uoluptate. Idem alibi tam male sentit de uoluptate, ut asserat se habere pro comperto uoluptatem ipsam plures occidere, quam gladium. Cicero rursus de eiusmodi hominibus

in suis o
hominu
dior, qu
mulat a
quo iute
gnam n
& reici
(inquit
uirtute
illum, ai
demus
petente
riat, eo
num d
bus, &
Idem a
asperna
qui uol
teriti, in
dem o
rissime
cit loqu
centem
huc fin
corpus
pore q
animi,
rumq;
uolupt
uolau
ptantur
hic au
terram
teris n
de Fin

in suis officiorum libris ita differuit. Sicut quidam, inquit, homines non re, sed nomine, nam si quis est paulo erectior, quamuis uoluptate capiatur, occultat tamen, & dissimulat appetitum uoluptatis propter uerecundiam. Ex quo intelligitur corporis uoluptatem non satis esse dignam hominis praestantia, eamque propterea contemni, & reici oportere. In eodem quoque opere, Voluptates (inquit) blandissimae dominae maiores partes animi a uirtute detorquent. Et in quaestionibus tusculanis. Quid illum, ait, quem libidinibus inflammatum, & furem uideamus, omnia rabide cum in explebili cupiditate appetentem, quodque affluentius uoluptates undique hauriat, eo grauius, ardentiusque sitientem, non recte miserisimum dixeris? Et in oratore, Omnibus (inquit) in rebus, & uoluptatibus maximis fastidium finitimum est. Adem alibi nemo ipsam uoluptatem, quia uoluptas sit, aspernatur, sed quia consequuntur magni dolores eos, qui uoluptatibus perfruuntur. Et pro Marcello, praeteriti, inquit, uoluptas pro nihilo est. Praeclare haec quidem omnia Cicero de uoluptate: at qui illud & praeclearissime, ubi Scipionem Africanum de his ipsis rebus facetiloquentem per somnium cum altero Scipione, ac dicentem, non patere caelum nisi his, qui quum inclusi adhuc sint in corpore, eminent foras ea scilicet, quae extra corpus sunt contemplantes, & uoluptate reiecta, a corpore quam maxime sese abstrahentes: quoniam eorum animi, qui sese corporeis uoluptatibus dederunt, eorumque se quasi ministros praebuere, & impulsu libidinum uoluptatibus obedientium, deorumque: & hominum iura uiolauere, corporibus elapsi circa terram ipsam uoluptantur. Nempe si Christianae ueritatis conscius fuisset hic auctor, ubi dixit, Circa terram ipsam uoluptatur, sub terram dixisset flammis perpetuis concremantur: in caeteris nihil discrepat a christiana pietate. Sed & in libro de Finibus bonorum quid potuit dici religiosius? Fluit

DE MOLESTIIS CONIV.

Inquit uoluptas corporis, & prona quæq; auolat, sæpi
 usq; relinquit caulam pœnitendi, quam recordâdi. Nec
 minus sapienter de his ipsis rebus hunc eundem Africanum.
 Liulus noster facit loquentem, ut ægrum Mafiniffæ
 sæ animum ab amore Sophonisbæ suis adhortatiõibus
 auocaret. Aliqua inquit te existimo Mafiniffa intuentem
 in me bona, & principio in Hispania adiungendam amicitiam
 mecû uenisse, & postea in Africa te ipsum, spemq;
 omnis tuas in fidem meam commisisse. At qui nulla earum
 uirtus est, propter quam appetendus tibi uisus sim,
 in qua ego æque atq; temperantia, & continentia libidinum
 gloriatus fuerim: hanc te quoq; ad cæteras eximias
 uirtutes Mafiniffa adiecisse uelim: nam nõ, (mihi credæ)
 tantum est ab hostibus armatis ætati nostræ periculum,
 quantum à circumfusis undiq; uoluptatibus: qui eas sua
 temperantia frenauit ac domuit, multo maius decus ma
 ioremq; uictoriam sibi peperit q̃ nos Syphace, uicto habu
 buimus. Quis Appelles quæso faciem quâpiam pœnitenti
 culo doctæ manus expressius effingat, quam hic auctor
 hanc pestem lactæ linguæ uerbis expressit: Non mihi
 excidit illud quod apud Plautum poetam comicum legi
 de uoluptate memorabile. Amor, inquit, & melle, &
 felle, foecundissimus gustu dat dulce, amarum ad saturita
 tatem usq; aggerit. Et rursus. Ita diis placitum, ut uoluptati
 in cœrorum semper comes sequatur. Et item alibi. Qui
 potest (ait) mulieres uitare, uitet: & quotidie pridie caueat
 at, ne faciat, quod pigeat postridie. Plauti uero æmulus
 Terentius. Voluptates, ait, licet in præsentia sint suaves,
 semper tamen secum iunctam habent pœnitentiam. Ex
 pressus quoq; de ea uoluptate supra memoratus Seneca.
 Venit (inquit) transiens, & in ipso suo usu perimitur:
 huius inopia torquet, copia strangulat: miseri diu ab
 illa deseruntur, multo miseres si obruuntur: sicut de
 præhensi mari Syrtico: modo in sicco destituuntur, mo

do in
 gitati
 quit p
 bibit
 Idem
 nem
 dit. Q
 tis: A
 dum,
 eadue
 næ su
 pro n
 haber
 captã
 uentia
 tem: p
 Volu
 multu
 primu
 cuius
 substa
 sui per
 incipit
 ta ele
 ter qu
 lo (op
 lebris
 fina,
 contin
 dæ, n
 tibus
 cebat,
 sibi im
 meim

do in summa unda fluctuatur. Hanc sequitur sollicita cogitatio, trepida spes, anxia uita. Et rursus alibi. Si qua inquit per uoluptatem nequiter feceritis, uoluptas cito abibit, nequiter factum apud uos perpetuo remanebit. Idem quoque ubi de beata uita differit, per comparationem uirtutis, ita elegantissime uoluptatem reprehendit. Quid dissimilia (inquit) immo diuersa componitis? Altum quiddam est uirtus, excelsum, & regale, inuisum, infatigabile. Voluptas humile, seruire imbecillum, caducum, cuius statio, ac domicilium fornices, & popinae sunt. Virtutem in templo inuenies, in foro, in curia, pro muris stantem, puluerulentam, coloratam, callosas habentem manus. Voluptatem latitantem, ac tenebras captantem, circa balnea, ac sudatoria, ac loca adilem mententia mollem, eneruem, mero atque unguento madentem: pallidam, ac fucatam, & medicamentis pollutam. Voluptas tunc, quum maxime delectat, extinguitur: nec multum loci habet, itaque cito implet, & tedio est, & post primum impetum marcet. Nec id unquam certum est, cuius in motu natura est: sed neque potest ulla eius esse substantia, quod uenit, transit ue celerrime, in ipso usu sui periturum. Eo enim peruenit, ubi desinit: & dum incipit, spectat ad finem. Haec ibi Seneca ubi multa eleganter contra uoluptatem connexuit. Sapienter quoque de hac ipsa uoluptate differunt Epictetus philosophus sua quondam aetate sapientiae fama percellens: duo dicebat esse uitae multo omnium grauissimas, atque teterrimas, intolerantiam, scilicet, & incontinentiam: quum aut iniurias, quae sunt ferendae, non ferimus: aut a quibus rebus, aut uoluptatibus continere debemus, non continemus. Itaque dicebat, quicumque haec duo uerba cordi haberet, eaque sibi imperando, atque obseruando curaret, eum fore ferme impeccabilem: uitamque uicturum semper tranquillum.

DE MOLESTIIS CONIV.

simam. Verba illa duo hæc sunt, P A T E R E.
A B S T I N E. Sed nec ullo quoque pacto in-
uoluendum est silentio quid, C. Fabricius ex sua lega-
tione reuersus (fuerat enim apud regem Pyrrhum lega-
tus) domi suis ciuibus enarrauerit: quidue ei, M. Curio
us, & T. Conruncaneus sapientissimi uiri responderint,
Retulit is quidem se audiuisse à Thessalo Cynea Athe-
nis quendam, qui sapiens haberetur, disputare, solitum
omnia, quæ agimus in uita ad uoluptatem esse referen-
da, illamque finem esse, ac præmium omnium laborum.
Quo audito, T. Conruncaneum, & M. Curium ita præ-
catos ferunt, Dent dii talem sapietiam Samnitibus, ipsique
Pirrho, aliisque hostibus. P. Romani: Pessimum scilicet
malum præcati, sub eo nomine sapientiae. Scite admo-
dum etiam Democritus Venerem damnauit, dicens eam
esse, propter quam homo extra se positus mentem per-
deret, & alius exiliret ex homine. Sed nec Apulei quoque
hic est præmittenda sententia: quam de ueneris natu-
ra, non minus uere, quam ingeniose commentus est.
Flamma (inquit) sæui amoris parua quidem primo ua-
pore delectat, sed fomento consuetudinis exestuans, imo
modico ardore totos comburit homines. Et Valerius
Max., nihilo seclius de hac eadem uoluptate sentiens, quæ
cæteri: ita & ipse ualde eleganter eloquitur: si demum per-
nates, ea ciuitas, id regnum æterno gradu facile stabunt,
ubi minimum uirum ueneris, pecuniæque; cupido sibi uentum
dicauerit. Dictum sane præclarum, atque uerissimum. Nam
quæ istæ generis humani certissimæ pestes subintrant,
mox ibi inflamia flagrat, & iniuria dominatur. Iccirco
scite Agefilaus sciscitanti cuidam, quid Spartaë fructus at-
tulissent Licurgi leges: Voluptatum respondit contem-
ptum: innuens non alia magis ex re solere rem publicam
corrumpi, quam ex uoluptatibus, atque delitiis: quoniam ibi
nulla esse libertas potest, ubi luxus, & libido, regnat. Me-
rito ergo Socrates dicere solebat, eos, qui se ad continentiam

tiam er-
nus do-
incont-
præter-
famiam
afferat
tinentia
uerit, et
sua spo-
les nen-
pultur
ne mo-
Quipp
Quam
Ebrieta
Circa te
Docuit
sapien-
uissim
mini pr
guam. N
ptem sa
gestu d
stram p
tum An
bra in p
& ubiq
illud. D
let: quat
turam u
Lais C
dem pe
homin
ea adm
polcere

LIBER QVARTVS M 159

tiam exercui etiam, longe plus uoluptatis habere, ac mi-
nus doloris, quam qui summa cura perciperent sibi per
incontinentiam uoluptates: quando incontinentia ipsa
præter animi sibi male consciï tormentum, & præter in-
famiam, atq; egestatem, ipsi etiã corpori frequenter plus
afferat molestiæ, quàm delectationis: & econuerso, con-
tinentiam, & optima quæq; quâuis difficilia, si quis assue-
uerit, esse iucundissima. Aiebat insuper turpe esse si quis
sua sponte seruiens uoluptatibus, talem se faceret, qua-
les nemo domi suæ habere uellet seruos. Huic rei adsti-
pularur & Silius peregregius poeta, ita dulci sono carmi-
ne modulatus.

Q uippe nec ira deum tantum, nec tela, nec hostes.

Quantum sola nocet animis illapsa uoluptas.

Ebrietas est fida comes tibi, luxus, & atris.

Circa te semper uolitans infamia pennis.

Docuit & Anacharsis philosophus ex Scytarum genere

sapientissimus uel dormiens, duo membra, propter gra-
uissimum periculum & dānum, quod illis in est, esse ho-

mini præcipuo, studio cohibenda: penem scilicet, & lin-
guam. Nam coenatus is apud Solonem, qui erat ex ses-

stem sapientibus, ubi se quieti dedisset, repertus est hoc

gestu dormire: ut dexteram ad motam haberet ori, fini-

stram pudendis: quod per Solonem sic fuit interpreta-

tum Anadiarsim per ea innuere uoluisse, hæc duo mem-

bra in primis coercenda esse, atq; custodienda semper,

& ubiq; ne peccent. At quanto mihi præclarius dictum

illud. Demosthenis quàm Anacharsis gestum, uideri so-

let: quatinus luculentissime omnem uoluptatis ipsius ma-

turam uno fere uerbo detexit. Nam auctore Gellio, quū

Lais Corinthia ob uenustatē, ac elegantia formæ gran-

dem pecuniam demereret: conuentusq; ad eam ditiorū

hominum ex tota Græcia celebres fierent: nullusq; ab

ea admitteretur, nisi qui tantum daret, quantum ipsa de-

posceret: poscebat autem procaciter nimiam quantita-

DE MOLESTIIS CONIV.

tem. Hanc Demosthenes fama eius formæ pertractus
 clanculum adit, atque ut sui sibi copiam faceret efflagita
 uit Lais uero (ut fit) nominem in tuita, atque ut erat, di
 uitem machinata, decem millia nummum poposcit. Dem
 mosthenes tali petulantia mulieris, ac præcii quantitate
 stomachatus, repente abiens hoc pulcherrimum uerbū,
 atque memorandum responsum, ei pro pecunia de re
 liquit. Ego pœnitere tanti non emo. Vide quæso quā
 eleganter expresit ueneræ uoluptatis naturam, eam ap
 pellans pœnitentiam: quando quidem uenus ipsa, ut ferè
 uoluptates omnes, pœnitentia terminatur. Ad idem fa
 cere uidetur q̄ Pythagoras ab animali habente nigrā cau
 dam dicebat abstinendum: idest à uoluptate, quæ finem,
 qui per caudam interpretatur tristem habet, tale enim
 quid nigredo demonstrat. Sed sapienter & Diogenes il
 le nobilis Cynicus scorta eiusmodi formosa appellita
 re mulsum letiferum consueuerat: quod dulce sapiat tan
 tummodo dum auritur: haustum uero ubi ad cor altius
 descenderit, enecel ut uenenum. Non est hic inuolens
 dum silentio etiam præclarum dictum potius q̄ factum
 Lyfymachi: qui ob penuriam aquarū codectus est desu
 derio potus sese dare Scythis hostibus in deditioem.
 Is ubi frigidam aquam bibisset. Dii boni, inquit, tam bre
 uis uoluptatis causa, quantam deposui foelicitatem. Ita
 sanè & nobis cogitandum est, ob potiunculam ueneræ
 uoluptati q̄ mortiferum uirtus in nostra uiscera attrahit
 mus. qualem seruitutem incurrimus: quantāque amittit
 mus foelicitatem: non ut ille temporalem, sed eternā. So
 crates apud Platonem facere dolium esse Danaidum
 dicit in explebilem uoluptatem. Architas appellitabat
 uoluptatem capitalem hominum pestem. Sophocles fru
 riosam belluam at Cicero blandissimā dominam: Dio
 genes nihilo mitius inexpugnabilem feram. Sed quid
 opus pluribus testimoniis in tam aperta ueritate. Est

enim d
 mus pl
 mes, &
 luptate
 maxim
 atque a
 sed nec

N
 S Ed
 Eth
 modo,
 philoso
 simam u
 ex mult
 posint.
 um Fir
 tentiam
 dum qu
 tuentem
 uientem
 enim uis
 unum,
 can, fa
 quid sibi
 tut, ut
 gligant
 ne uicti
 magis in
 scant, lab
 aliud ref
 ris uoluit

enim de hac re inter sapientissimos quosque viros sum-
mus placidissimusq; consensus : ut iam omnes unani-
mes, & uno ore confirmant pestiferam esse omnem vo-
luptatem, & eam præsertim, quæ ueneris rebus inest,
maxime letalem: sue illo foedisimo Epicuro patrono,
atque assertore uoluptatû excepto, qui nedum sapiens
sed nec satis quidem uir habitus est a sapientibus.

Nostrorum Christianorum sententiæ contra
uoluptatem. Cap. XXI.

Sed iã planè satis in exprobrâda corporis uoluptate
Ethnicorum sententiis immorati sumus : superest
modo, si uacat audire, ut omisis his, ex nostris etiam
philosophis Christianis aduersus hanc eandem spurci-
simam uoluptatem sententiâs afferamus, quæ selectæ
ex multis delectare sanè potius, quam lassare legentem
possint. Et ut ab eloquentissimis incipiamus Lactanti-
um Firmianum irridentem Aristippi de uoluptate sen-
tentiam audiamus. Aristippo inquit ne respondens
dum quidè duco : quem corporis semper uoluptatem
tuentem, nihilque aliud quàm uentri, & ueneri ser-
uientem, nemini dubium est hominem non fuisse. Sic
enim uixit, ut nihil inter eum, pecudemq; distaret, nisi
unum, quod loquebatur. Quod si asino, aut sui, aut
cani, facultas loquendi tribuatur : quærasq; ab his,
quid sibi uelint, quum fœminas tam rabide consecretan-
tur, ut uix diuelli quæant : cibos etiam potumq; ne-
gligant : cur etiam alios mares uolenter abigant, aut
ne uicti quidem subsistant : sed à fortioribus contriti, eo
magis insectentur : cur nec imbres, nec frigora pertime-
scant, laborem suscipiant, periculum non reculent : quid
aliud respondebunt : nisi summum bonum esse corpo-
ris uoluptatè : eãq; se appetere, ut afficiatur sua uisissimis sen-

DE MOLESTIIS CONIV.

sibus: eosq; esse tanti, ut assequendorum causa, nec laborem sibi ullum, nec uulnera, nec mortem recusandam putent: Quid uero ipsemet Lactantius de uoluptate sentiat paulo inferius declarat: ponens summum illud bonum, quod philosophi olim in hac uita malæ querebant, non esse in uoluptatibus, (ut Epicurus) sed in carentia potius uoluptatis. Hoc uno (inquit) beati esse in hac uita possumus: si minime beati esse uideamur: si fugientes illecebras uoluptatum, soli uirtuti seruientes, in laboribus, miserisq; uiuamus: quæ sunt exercitia, & corroboramenta uirtutum. Id quibusdam durum uidetur fortassis, & illis maxime, qui & si christiano nomine censentur: re uera tamen Epicurei sunt magis, quam christiani. His etenim nemo unquam poterit persuadere, quæquam in miseris positum posse dici felicem: & miseris uolo pacto esse, quos fortunatos, & foelices uulgo dicimus. Sed de hoc alias, reuertamur unde digressi sumus, & post Lactantium, Seuerinum, Boetium doctissimum, atq; sanctissimum uirum subnectamus: qui & ipse ualde se hoc uoluptas omnis.

Stimulos agit furentes,

Apiumq; par uolantum,

Vbi grata mella fudit,

Fugit, & nimis tenaci.

Ferit ista corda morsu,

Apertius uero idem soluta oratione confirmat. Appetentia (inquit) uoluptatum plena est satietatis, satietas penitentię. Fraud diuersum sentit ab hoc Bedas presbyter qui ait Breuis est uoluptas fornicationis: sed perpetua poena fornicantibus. Nec illud quidem prætermittam quod Diuus quoq; Hieronymus diuino ore contra hanc eandem pestem diuersis scriptis infremuit. O quam acerbus, ait est fructus luxuriæ, amarior felle, crudelior gladio. Libido enim transacta semper sui reliquit

poenit

poenitentiam: lassatur, & nunquam satiatur: extincta reac-
 cenditur: usu crescit, & deficit, nec rationi pareat, quæ impe-
 tu ducitur. Et rursus alibi. Luxuria, inquit, corpus des-
 truit, causatur homicidia, memoriam hebetat, cor auo-
 fert, oculos utriusque hominis excæcat: & præ cæteris cri-
 minibus iram Dei prouocat. Clamat item alio loco. O
 ignis infernalis luxuria, cuius materia gula est, cuius flam-
 ma superbia, cuius scintillæ praua colloquia, cuius fu-
 mus infamia, cuius cinis immundicia, cuius finis gehem-
 na. Diuus etiam Ambrosius per belle totam libidinis na-
 turam breui oratione compræhedit. Sæuus inquit stimu-
 lus libido, qui nunquã manere quetũ patitur affectũ, nocte
 feruet, die uero anhelat. Negat idem innixus multis scri-
 pturæ testimoniis uoluptatem in homine Deo auctore
 creatam, sed serpētis potius insidiis, atque illecebris unã cū
 peccato fuisse aduectam. Quærit propterea quomodo
 ad paradysum reuocare nos possit uoluptas, quæ nos à
 principio inde detruferat in abyssum. Beatus quoque Au-
 gustinus, quid et ipse de hac re sentiat paucis explicat. Lu-
 xuria inquit inimica Deo, inimica uirtutibus, perdit om-
 nẽ substantiam, & ad præsens uoluptate deliniens, futurã
 nõ sinit cogitare egestatem. Nõ abesse quoque debet ex
 hoc albo diuus pōtifex Gregorius: qui tñ imputat huic
 libidinis uitio: ut asserat quælibet bona opera, nisi unum
 luxuriæ scelus absit, nihil prodesse posse, sed penitus im-
 mensitate tãti criminis obrui. Hugo & ipse nõ ignobilis
 doctor, licet aliquãto recētior, hæc ipsam libidinẽ ita ele-
 gãter descripsit. Libido inquit est immoderata carnis pe-
 tulantia, dulce uenenum, importuna lues, perniciofa poi-
 tio, quæ & humanum corpus debilitat, et uirilis animi ro-
 bur eneruat. Nec Augustini Dati elegantem de hac ipsa
 re sententiã hoc loco pretermittendã putauit. Anxie in-
 quit uoluptas appetitur, sordide perficitur, momẽto ef-
 fluit, aculeos graues relinquit, dolores sæuos parit, tota
 denique à ratione fœlicitatis abhorret. Ioãnes etiã Chry-

DE MOLESTIIS CONIV.

fofomus cuius penè oblitus sum , quia aliena à nostris
 lingua locutus est. Non tam uehementer ait fluuorum,
 cùrfus ripas corrodere, & summittere solet, quam luxus
 & uoluptates omnia ualeitudinis fomenta subuertere .
 Pulcherrimos commentus est & Marsilius Ficinus pla-
 tonicus præstantissimus contra uoluptatem apologos :
 in quibus affabre naturam illius exprefsit: afferens in cœ-
 lum ueram uoluptatem translata & in terris tantum
 modo iacturam sub falso nomine uoluptatis inter ho-
 mines uersari. Verum quia longum foret, & contra nos-
 trum institutum hic eos referre: lectorem, qui totam fab-
 bulam querit, ad huius auctoris epistolas remitto . Sed
 iam de hoc satis pro instituto opere , & pro ornamento
 dictorum: non est quidem aut temporis , huius, aut cœ-
 ptæ rei , plura de hac perniciofa uoluptate repetere .
 Etenim si uero præclarissima quæque bene sententi-
 um contra libidinem citare testimonia , non erit locus
 præterea ut quicquam ex nobis ultra dicamus : quum
 fere scriptores omnes , & uniuerfi sapientes in hanc par-
 tem , ut in ferocissimam beluam unanimiter impetum
 faciant: atque certo ictu in eam pro uiribus quisque su-
 is acutissima sententiarum tela contorqueat. Satis pro-
 festo sunt in promptu eiusmodi dicta lectoribus cupi-
 dis , & sapientiæ studiosis . Quamobrem (ut repeti-
 mus quod omisimus .) quum omnis libido , & mu-
 lierum consuetudo tantopere excarnificet hominem ,
 & de tam multis rebus anxium, atque sollicitum reddat,
 minime inducendus est animus credere, posse ullo mo-
 do fieri, ut iure homo sacerdos, sicut uulgo cæteri , his
 tantis molestis occupetur : quum oporteat (ut satis di-
 ctum est) sacerdotes ipsos ex officio , & ordine propi-
 us aris semper assistere , & libere absque cura familiari
 assiduos mysteriis sacris intendere : ducesq; esse homi-
 num cæterorum: atque eis sicut nomine , loco , habitu
 dignitateq; præcedunt: ita quoq; & castimonia, & uita,

sancti
à pro
Deo

B I

L

das q
 nes li
 ritus n
 opini
 tantū
 tera fl
 præci
 rerint
 priua
 do in
 tog
 eū A
 cris h
 spurc
 dereli
 de ul

sanctitate precellere. Sed quam peruerse aberrant plerique
à professione cellbatus, instauratis paululum uiribus
Deo adiuante sequenti libro dicemus.

BERNARDINI SCARDÆONII
PATAVINI DE CASTITATE
LIBER QVINTVS.
EXORDIUM.

De Male Profitentibus religionem.

LICET in ipso scribendi initio ni-
hil minus q̄ reprehendere, aut accu-
sare quempiam cogitarim, proptes-
rea q̄ omni prorsus uitio carere de-
bet, qui in aliorum uitia paratus est
dicere: tamen ex instituto opere, ni-
si præuaricator nostræ causæ effici-
uelim, uel inuitus non solum in fœ-
das quorūdam nostri ordinis libidines, sed etiam in affi-
nes libidinū mores, atq; alia uitia dicere coactus sum: ue-
ritus ne calumniatur me fortasse quispiam, quasi Afrorū
opinionē secutus sim, q̄ (ut scribit, D. Augustinus) unum
tantūmodo libidinis crimen imputāt sacerdotibus, cæ-
tera flagitia pro nihilo ducentes. Existimaui ergo operæ
præcium fore pessima quæq; facinora put mihi succur-
rerint nactus hinc idoneā occasionē amice, & absq; ulla
priuata cōtumelia odio ue alicuius incessere, quæ mo-
do in eo ordine uulgo, & ab omnibus bonis iure merito
tōq; dānantur: tā & si nihil est quod uerear hic affirmare
eū Afris, libidinis uitiiū unū eē ex grauiorib; q̄ possint sa-
cris hoibus exprobrari. Nullū enim malū potius audit,
spurci olet, lati serpit, frequētius adoritur hominē, seri-
derelinq; q̄ spurcissima hæc, et incōcessa libido. Quæ q̄
dē usq; adeo ē abominabilis: ut de nullo alio pctō legat